

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Senioři v čase pandemie onemocnění
Covid-19.
Jak starší lidé v plzeňských církvích zvládali
pandemii.**

Ing. Ivona Pavelková

Katedra sociální práce
Vedoucí práce: PhDr. Hana Janečková, Ph.D.
Studijní program: Sociální a pastorační práce
Studijní obor: Sociální a pastorační práce

Praha 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Senioři v čase pandemie onemocnění Covid-19. Jak starší lidé v plzeňských církvích zvládali pandemii. napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze, dne 6. 6. 2022

Ing. Ivona Pavelková .....

Anotace

Téma práce: Senioři v čase pandemie onemocnění Covid-19. Jak starší lidé v plzeňských církvích zvládali pandemii.

Bakalářská práce se zaměřuje na seniory v čase pandemie onemocnění Covid-19, jak zvládali období pandemie a lockdownů, zda jim v překonání tohoto období pomáhala víra a příslušnost do některého církevního společenství, jak se vypořádali se zákazem konání bohoslužeb a jak uspokojovali své spirituální a sociální potřeby. Popisuje, jak faráři v tomto náročném období pečovali o církevní společenství a jaké byly jejich zdroje odolnosti. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části je popsán pojem stáří, charakteristika seniorské populace, její potřeby, bio-psycho-socio-spirituální proměny ve stáří, církev a její význam pro člověka, informace o onemocnění Covid-19 a spojených protiepidemických opatřeních a dopady izolace na starší lidi. V praktické části je popsán kvalitativní výzkum provedený technikou polostrukturovaných rozhovorů se seniory a faráři některých plzeňských církví.

Klíčová slova

senioři, pandemie, Covid-19, církev, spirituální potřeby, sociální potřeby

Summary

Bachelor thesis topic: The elderly during the Covid-19 pandemic. Ways in which old people, members of churches in the Pilsen region, survived/managed the pandemic

Bachelor thesis focuses on the elderly people during the Covid-19 pandemic. It investigates how they managed the time of pandemic and lockdown, if their faith and membership in a church congregation helped them get over this period, how they handled the ban of church meetings and services, and how they satisfied their spiritual and social needs. It describes, how pastors in the demanding period carried about their communities and what was their source of resilience. The thesis has a theoretical and practical part. In the theoretical part the term of age, characterization of senior population, their needs, the bio-psycho-socio-spiritual changes during ageing, church and its importance for human, information about the Covid-19 illness and responding antiepidemic precautions and consequences of isolation on the elderly are described. In the practical part the qualitative research carried out using semi-structured interviews with seniors and pastors of some denominations in Pilsen is described.

Keywords

old adults, pandemic, Covid-19, church, spiritual needs, social needs

Poděkování

Děkuji z celého srdce vedoucí mé bakalářské práce, paní PhDr. Haně Janečkové, Ph.D., za veškeré podněty a připomínky, trpělivost, ochotu, laskavost a spolupráci. Děkuji všem osloveným seniorům a duchovním z plzeňských církví za ochotu a čas, který mi věnovali při rozhovorech. Děkuji rovněž ženám v církvi, které trpělivě snášely omezení našich setkávání a za množství modliteb za mé studium. A nejvíce děkuji mému skvělému manželovi, díky kterému jsem se na universitu přihlásila a navzájem jsme se po celou dobu studia podporovali a povzbuzovali.

Obsah

Úvod	13
1 Teoretická část	15
1.1 Vymezení pojmu stáří	15
1.1.1 Charakteristika seniorské populace	16
1.1.2 Potřeby starších lidí	16
1.1.3 Bio-psycho-socio-spirituální proměny ve stáří.....	17
1.2 Církev a její význam pro člověka	20
1.2.1 Ekumenické hnutí	23
1.3 Onemocnění Covid-19	24
1.3.1 Epidemiologická situace v České republice	26
1.3.2 Dopady izolace na starší lidi.....	28
2 Praktická část	33
2.1 Cíle výzkumu	33
2.2 Metodologie výzkumu	34
2.3 Výzkumný soubor	36
2.3.1 Tabulka: Charakteristiky respondentů	38
2.4 Výsledky analýzy získaných dat a jejich interpretace	39
2.4.1 Jak senioři zvládali období pandemie.....	39
2.4.2 Jak pomáhala seniorům víra v Boha a příslušnost do některého plzeňského církevního společenství	44
2.4.3 Jak se senioři vypořádali se zákazy konání bohoslužeb	48
2.4.4 Jak senioři žili svůj duchovní život a udržovali společenství.....	52
2.4.5 Jak faráři zvládali dopady pandemie	56
3 Shrnutí	61
4 Závěr.....	65
Seznam literatury	67
Přílohy	73

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá tématem nedávné pandemie onemocnění Covid-19 a vládou vyhlášených zákazů shromažďování (pořádání hromadných, kulturních, společenských a sportovních akcí). Zajímá se o dopady těchto zákazů na starší členy plzeňských církví a o způsoby jejich vyrovnání se s novou situací. K volbě tématu práce týkající se právě seniorů¹ mě přivedly tři okolnosti. Během studia jsem absolvovala praxi v Hospici sv. Lazara v Plzni. Převážná část pacientů tam byla ve vyšším věku. Pravidelně jsem se s nimi setkávala, vedli jsme rozhovory nebo jsme společně něco tvořili. Druhá okolnost bylo setkávání se seniorkami v mé církvi², na domácích skupinkách a současně i má vlastní zkušenost při pozastavení všech aktivit v církvi plynoucího z nařízení vlády v době pandemie. Třetí okolnost pak byli moji stárnoucí rodiče, úmrtí tatínka, starost a péče o maminku. Díky studiu a intenzivní četbě knih jsem byla postupně vtahována do pro mne dosud neznámého světa osob vyššího stáří s jejich starostmi i radostmi. Mohla jsem zakusit jak jejich nadhled, velkorysost, optimismus, tak břemena osamělosti, strachu či nemoci. Srovnávala jsem informace z odborné literatury i médií s tím, co jsem u seniorů viděla a s nimi zakoušela. Na něco z jejich prožívání jsem tak mohla být trochu teoreticky připravená. Díky zpracování bakalářské práce jsem si informace a myšlenky znovu připomněla a utřídila, abych při setkávání se seniory měla z čeho čerpat a na jejich potřeby mohla lépe reagovat.

Bakalářská práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část se věnuje poznatkům a informacím z odborné literatury. Představuje pojmy jako

---

¹ pojem senior užívám jako obecný výraz pro jedince nad 65 let bez rozdílu pohlaví, emočně neutrální.

² Evangelická církev metodistická, sbor Lochotín v Plzni

stárnutí, bio-psycho-socio-spirituální dimenze člověka, zmiňuje se o významu církevního prostředí pro věřícího člověka. Připomíná okolnosti vzniku pandemie a vyhlášení nouzových stavů, situaci postupně rozvíjející se nákazy pandemie koronaviru a reakce české vlády na dané okolnosti. Zde se opírá především o zmapování mediálních zdrojů, tiskových zpráv MZČR a datových výstupů Českého statistického úřadu.

Praktická část je zaměřena na popis kvalitativního výzkumu mezi staršími lidmi v plzeňských církvích. Výzkum byl prováděn formou polostrukturovaných rozhovorů se členy, a také s duchovními z některých plzeňských církví. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak moji komunikační partneři zvládli období pandemie onemocnění Covid-19, zda jim víra v Boha a příslušnost do některého církevního společenství pomohla v překonání náročného období, jak se vypořádali se zákazy shromažďování většího počtu osob, a tedy i konání bohoslužeb, a jak v té době uspokojovali své spirituální a sociální potřeby. Zkoumala jsem věkovou skupinu, která byla z pohledu odborníků označena jako primárně rizikovou. Oslovila jsem i duchovní z některých plzeňských církví a zjišťovala jsem, co v této době dělali především pro starší členy svých církví, a jakou zátěž museli faráři sami zvládnout.

1 Teoretická část

1.1 Vymezení pojmu stáří

Stáří je závěrečnou vývojovou etapou života člověka. Při předpokládané střední délce života 81 let u žen (75 let u mužů)³ se jedná o poměrně dlouhou etapu lidského života, počítáme-li za začátek stáří období mezi šedesáti a šedesáti pěti lety (mezní věk začátku stáří označený gerontology).^{4 5} Kalendářní věk však může být v zásadním rozporu s věkem biologickým a sociálním. Proto je počátek stáří u každého jedince velmi individuální. V tomto období dochází nejčastěji k viditelným fyzickým i psychickým změnám lidského organismu. Světová zdravotnická organizace (WHO) podle odborných kritérií rovněž stanovuje období 60 až 74 let za rané stáří neboli vyšší věk, dále pak vlastní stáří od 75. roku a jedince nad 90 let nazývá dlouhověké.⁶ Haškovcová píše, že věk je problematická veličina, protože kalendářní věk nemusí odpovídat věku funkčnímu. Zrovna tak je individuální také průběh a rychlost stárnutí. Vliv mají faktory biologické, psychické i sociální.⁷ Avšak než se člověk skutečně dožije stařeckého věku, prožívá období, kdy je již za starého považován, přestože se tak necítí.⁸ V této souvislosti hovoříme o tzv. sociálním věku. Za skutečného starce či stařenu lze považovat člověka, který přichází do stavu zřetelného ubývání fyzických i psychických sil, klesá jeho schopnost adaptovat se na nároky svého životního prostředí a vyskytuje se u něj vyšší množství často chronických chorob či zdravotních komplikací (polymorbidita).⁹

---

³ Naděje dožití a pravděpodobnost úmrtí. ČSÚ 2021 [online].

⁴ STUART-HAMILTON, I., *Psychologie stárnutí*. 1999. s. 20.

⁵ ČELEDOVÁ, L., KALVACH Z., ČEVELA R., *Úvod do gerontologie*. 2016. s. 14.

⁶ HAŠKOVCOVÁ, H., *Fenomén stáří*. 1990. s. 22.

⁷ tamtéž, s. 23.

⁸ tamtéž, s. 21.

⁹ tamtéž, s. 25.

1.1.1 Charakteristika seniorské populace

Společnost zcela mylně vnímá skupinu seniorů jako jednolitou homogenní skupinu. Tak, jako se bouří mladí lidé, když jsou ostatní populací nazýváni dětmi, ale oni se jimi necítí, tak stejně protestují i lidé dospělí, že ještě nejsou staří. Kdy se vlastně člověk cítí starý? Věk je relativní pojem. Sama jsem ve svých deseti letech vnímala čtyřicetileté prodavačky jako staré. Senioři tvoří velmi heterogenní skupinu, která se dělí podle pohlaví (častěji se v ní vyskytují ženy), podle sociálního statusu (často vdovy), jsou v ní lidé v různém zdravotním a funkčním stavu, rozdílného životního stylu, rodinného zázemí, různých ekonomických a bytových podmínek, různých osobnostních rysů, vzdělání, morálních hodnot, životních a pracovních zkušeností, zájmů či sociálních sítí. Neexistuje žádný „typický“ senior.¹⁰

1.1.2 Potřeby starších lidí

Člověk odchodem do důchodu, který je často považován za hranici stáří, nepřestává žít. Bez ohledu na věk potřebuje stále plnit své lidské potřeby. Haškovcová píše o „druhém životním programu“. Odmítá termín „náhradní životní program“, který asociuje provizornost. V jejím pohledu činnosti seniora nenahrazují něco původního, ale mají svou kvalitu a naplňují běžné lidské potřeby typické nejen pro stáří. Změna je pouze v jejich obsahu či způsobu naplňování.¹¹ Je třeba konstatovat, že čím je člověk starší, tím více ztrácí schopnost tyto potřeby uspokojovat v požadované míře. Ondrušová k tomu dodává, že „v průběhu stárnutí dochází ke změnám v hierarchii potřeb“. Do popředí se „zpravidla dostávají potřeby duchovní“.¹² Nicméně nejvyšší potřeby člověka se mění nejen s věkem, ale i v souvislosti s aktuálními životními

---

¹⁰ ONDRUŠOVÁ, J., KRAHULCOVÁ, B. a kol., *Gerontologie pro sociální práci*. 2019. s. 22.

¹¹ HAŠKOVCOVÁ, H., *Fenomén stáří*. 1990. s. 138.

¹² ONDRUŠOVÁ, J., KRAHULCOVÁ, B. a kol., *Gerontologie pro sociální práci*. 2019. s. 25.

okolnostmi. Do popředí se pak mohou dostávat jiné potřeby než spirituální. Při závažném zhoršení zdravotního stavu se tam znovu vrací potřeby základní, biologické.¹³ Pro téma této bakalářské práce je zdůrazněna především potřeba lásky, sociálních kontaktů, citové vazby, potřeba bezpečí, seberealizace, užitečnosti pro druhé, autonomie, zachování důstojnosti, smysluplnosti života a spirituální potřeby.

Stárnutí není jen procesem degradace a vadnutí; má stejně jako každá životní etapa své vlastní hodnoty, své vlastní kouzlo, svou vlastní moudrost. Potřeby seniorů jsou stejné jako potřeby ostatních věkových skupin, být platní, prospěšní, užiteční, uznávaní. Odlišují se však v jiném způsobu jejich naplňování. Dochází také ke změně v jejich hierarchii. Pro starého člověka nejsou důležité pouze základní biologické potřeby, ale stejnou měrou i potřeby psychosociální a spirituální.¹⁴ Jejich naplňování může napomoci v mezních situacích lidského života, ale také v pokročilém, fyzicky značně limitovaném stáří.

1.1.3 Bio-psycho-socio-spirituální proměny ve stáří

Společným rysem stárnutí je proměna ve všech dimenzích lidské osobnosti: biologické, psychické, sociální i spirituální.

Biologické změny v organismu přináší tělesné změny. Pacovský je charakterizuje jako zpomalení a oslabení většiny regulačních funkcí, omezení rezerv, snížení adaptačních schopností a odolnosti k zátěžím, pokles imunity, sníženou tvorbu hormonů, zpomalení psychomotorického tempa, zhoršené vnímání zevními smysly, úbytek svalové hmoty a pokles svalové síly, úbytek kostní hmoty, involuce struktur a funkcí jednotlivých orgánů, snížený průtok

---

¹³ ERIKSON, E., *Životní cyklus rozšířený a dokončený : devět věků člověka*. 2015. s. 109.

¹⁴ ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L., *Sociální gerontologie*. 2016. s. 33.

krve důležitými orgány a omezená schopnost jeho regulace, omezená kapacita a rychlost energeticky náročných metabolických jevů.¹⁵ Tělesné zdraví má vliv i na duševní pohodu jedince a rovněž na jeho sociální vztahy.“

Psychické změny jsou „*charakterizovány proměnou kognitivních funkcí, osobnostních rysů a mírou schopnosti přijmout novou roli v rámci reakce na vlastní stáří. Zahrnují také mentální funkce a emoční složku.*“¹⁶ Mohou být podmíněny biologicky (involucí orgánů a jejich funkcí, chorobou) nebo jsou důsledkem různých psychosociálních vlivů (kohortová zkušenost,¹⁷ individuálně specifický životní styl, návyky, postoje společnosti). Projevují se např. zpomalením reakčních časů, unavitelností, nesoustředěností, problémy v komunikaci, poklesem paměťových funkcí, změnami v emočním prožívání i volných procesů, úbytkem kompetencí, nižší tolerancí k zátěži aj. Zvyšuje se naopak potřeba citové jistoty a bezpečí, závislost na jiných lidech, potřeba sebepotvrzování, potřeba otevřené budoucnosti a naděje.¹⁸ Ne všechny psychické změny lze považovat za horší. Často se např. zvyšuje trpělivost, vytrvalost, pochopení, moudrost.¹⁹

Sociální změny nastávají typicky se zmenšením počtu sociálních rolí a jejich proměnou. Hlavní změnou je odchod člověka do starobního důchodu, jakési jeho vyčlenění z produktivní společnosti. To má velký vliv na jeho prožívání a chování a rovněž na jeho ekonomickou stránku života. Výraznou změnou je rovněž úmrtí partnera nebo závažná nemoc či imobilita, která může ústít do umístění do léčebny dlouhodobě nemocných či domova pro seniory.²⁰ V každém věku potřebuje člověk mít vztahy s ostatními lidmi v rodině

---

¹⁵ PACOVSKÝ, V., *Geriatrická diagnostika*. 1994. s. 23.

¹⁶ ONDRUŠOVÁ, J., KRAHULCOVÁ, B. a kol., *Gerontologie pro sociální práci*. 2019. s. 17.

¹⁷ Kohorta – skupina lidí vychovaná ve stejném prostředí anebo časovém období.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 2000. s. 450-463.

¹⁹ PACOVSKÝ, V., *Geriatrická diagnostika*. 1994. s. 24.

²⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 2000. s. 464-467.

i ve společnosti, být začleněn do sociálních sítí a podílet se určitým způsobem na různých aktivitách. Jsou důležitým zdrojem vnitřní pohody, zdraví i kvality života. Vzájemné vztahy se v průběhu let proměňují, obnovují, přerušují podle životních podmínek a sociálních situací jedince.²¹ Staří lidé bývají ve svých domácnostech izolovaní často. Pokud nežijí v manželství nebo širší rodině, a pokud nemají schopnosti a chuť vyhledávat a navazovat kontakty, hrozí jim osamělost se všemi důsledky a problémy. Nedobrovolná izolace může vést ke zhoršené adaptaci do původních podmínek, bude-li vůbec možná.

Spirituální či religiózní změny jsou v seniorské věku časté. Víra a modlitba pomáhají překonávat životní obtíže zvláště spojené se stářím a vedou k určité vnitřní harmonii.²² Ondrušová upozorňuje na proměnu víry v období stáří a také na krizi víry, která se může dostavit. V pokročilém stáří se pak víra může stávat jednodušší a spíše zaměřená do vlastního nitra.²³ „*Je to čas (nejvyšší a poslední) dořešit nedořešené, uzdravit zraněné, ukončit započaté, napravit pokažené, otevřít uzavřené, dotvořit a zhodnotit život. Stáří tak dává svému nositeli šanci život zhodnotit a naplnit, zároveň však kumuluje životní ztráty a obtíže v mnoha oblastech.*“²⁴ Přišlo období sklizně toho, co se během života zasel. Vrací se obloukem ovoce, které je sladké i trpké. Jan Pavel II. označuje stáří za jednu „z nejtěžších kapitol velkého umění žít“²⁵. S ohledem na tyto skutečnosti je proto velmi potřebná a důležitá pastorační péče.

Stárnutí je možné v průběhu života do jisté míry ovlivnit. Fyziologické změny zdravou životosprávou,²⁶ genetické dispozice a výskyt řady chorob prevencí a včasnou diagnostikou, léčbou a rehabilitací. Dobře ovlivnitelný je také životní

---

²¹ ONDRUŠOVÁ, J., KRAHULCOVÁ, B. a kol., *Gerontologie pro sociální práci*. 2019. s. 17.

²² SUCHOMELOVÁ, V., *Senioři a spiritualita*. 2016. s. 79.

²³ ONDRUŠOVÁ, J., KRAHULCOVÁ, B. a kol., *Gerontologie pro sociální práci*. 2019. s. 18.

²⁴ SUCHOMELOVÁ, V., *Caritas et veritas: Pastorační péče v domově pro seniory*. 2015 [online].

²⁵ PAVEL, J., *Nebojme se pravdy: nedostatky lidí a provinění církve*, Praha: Zvon, 1997, s. 73.

²⁶ ONDRUŠOVÁ, J., KRAHULCOVÁ, B. a kol., *Gerontologie pro sociální práci*. 2019. s. 17.

styl člověka, tj. kvalitní strava, optimální příjem kalorií, přiměřená tělesná, psychická, sociální a spirituální aktivita. Psychické funkce stárnoucího člověka lze rovněž částečně ovlivnit zdravým životním stylem.²⁷ Psychickou aktivitou je myšleno trénování paměti, četba, získávání nových dovedností. Sociální aktivitou je udržování mezilidských vztahů, vyhledávání nových kontaktů, partneři na provozování koníčků nebo na výlety. Spirituální pasivita vede ke ztrátě životního smyslu, odevzdanosti „osudu“, beznaději, rezignaci na stáří, jejíž důsledkem je pasivita sociální, psychická i tělesná.²⁸ Spirituální dimenze tak nejvíce ovlivňuje všechny ostatní.

1.2 Církev a její význam pro člověka

Slovo církev vychází z řeckého *ekklésia*, jehož původní význam je veřejné shromáždění politické obce. Křesťané používali sousloví *ekklésia Kyriaké* (od řec. *Kýrios* – Pán), shromáždění Pána, a to nejdříve pro setkávání místní církevní obce, později pro shromáždění souvěrců kdekoli na světě.²⁹

Ze sociologického pohledu se jedná o primární sociální skupinu, ve které se lidé osobně znají, mají v ní osobní vztahy, pravidelně se setkávají, uznávají společné hodnoty a normy, jsou v ní zastoupené různé role, mají vůdce a členy, společnou náplň, činnost, setkávají za určitým cílem. Je to prostředí bezpečné a známé, členové jsou vítáni, mohou do něj přivádět své známé. Vznikají v ní bližší vztahy, přátelství, partnerství, jakási podpůrná síť sociálních vztahů (sociální kapitál), které je možné využít.

---

²⁷ ONDRUŠOVÁ, J., KRAHULCOVÁ, B. a kol., *Gerontologie pro sociální práci*. 2019. s. 17.

²⁸ ČELEDOVÁ, L., KALVACH, Z., ČVELA, R., *Úvod do gerontologie*. 2016. s. 24.

²⁹ MARTÍNEK, M., *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit v ČR*. 2016, s. 11.

Z psychologického hlediska skupina ovlivňuje osobnost jedince, posiluje sociální identitu, uspokojuje sociální potřeby. Učí se komunikaci, formuje jeho charakter, posiluje žádoucí formativní změny osobnosti.³⁰ Ve skupině (společenství) církve je člověk obvykle přijímán takový, jaký je se svými chybami a nedostatky (nedokonalý, opakovaně chybující). Jsou ovlivňovány jeho hodnoty, normy, jednání a chování, které vycházejí z učení a jednání Ježíše Krista, a jsou podpořeny společnou vírou a následováním jeho osobního příkladu. Vzniká důvěra, zájem o druhého, sdílí se životní starosti i radosti, společně se překonávají potíže, snižuje se míra stresu a úzkosti.

Ze spirituálního hlediska je církev místo, kde člověk hovoří s Bohem, slyší slova odpuštění, přijetí, vyslání ke službě lásky k druhým, kteří něco potřebují. Je to místo osobní i společné modlitby. Může v ní prožívat specifické emoce náboženské povahy – zkušenost posvátna.

Církev vznikla podle knihy Skutků apoštolských³¹ po Ježíšově vzkříšení, resp. nanebevstoupení. V této práci se záměrně nebudu více věnovat teologii zdůvodnění ani dělení církve na různá náboženská vyznání a jejich důrazy. Všechny církve spojuje evangelijní zvěst o Ježíši Kristu a eschatologická naděje³², která je popsána v Bibli. Aby církev plnila poslání, které přijala od Ježíše Krista, potřebuje bez rozdílu uskutečňovat čtyři funkce: koinonii,

---

³⁰ ŘEZÁČ, J., *Sociální psychologie*. 1998. s. 158-159.

³¹ Bible, Nový zákon.

³² Eschatologie je nauka o posledních věcech světa a člověka.

liturgii³³, martyrii³⁴ a diakonii³⁵. Pro tuto bakalářskou práci je stěžejní termín koinonia, tedy církev jako společenství.

*„Koinonia označuje společenství věřících. Je zároveň předobrazem eschatologického společenství s Bohem. Je to podílnictví na společném vlastnictví věřících. Zahrnuje velkorysé dělení a chce být opakem sobeckého přijímání“.*³⁶ Koinonia znamená vytvářet společenství, ve kterém je možné praktickým způsobem vyjadřovat osobní víru v Ježíše Krista službou bezpodmínečné lásky především k bratrům a sestrám ve víře, ale také k lidem mimo církev. Podporovat vzájemné vztahy, usilovat o jednotu v různosti, mít úctu a respekt k odlišnému názoru druhého. Po přijetí druhým člověkem touží lidé bez ohledu na věk. V rodinách, školách, zaměstnání je tato potřeba částečně nahrazována úspěchy a uznáním v kolektivech vrstevníků či kolegů. Senioři v takových skupinách již nežijí, často jsou osamoceni a daleko méně se jim dostává příležitostí k těmto projevům uznání a přijetí. Společenství církve pak může napomáhat k uvědomění si vlastní ceny, potřebnosti a důležitosti pro druhé. Lidé se učí projevům vzájemné lásky, dovednosti sdělit vlastní názor nebo respektovat názor odlišný. V církvi je prostor pro službu bez ohledu na věk, prostor pro mezigenerační solidaritu. Děti se v církvi od malička potkávají se starými lidmi a přirozeně jsou vystavováni vzájemným interakcím. Starší lidé mají mnoho co předávat mladším, jsou živou součástí společenství, jsou svědky věrné Boží lásky. Malí a mladí lidé plní energie jim naopak dodávají živost a vzrušení do jejich stále stejných dnů. Každý jedinec ve společenství církve potřebuje vytvářet vztahy jak horizontálním směrem mezi členy církve, tak

---

³³ Symboly a rituály vyjadřovaný vztah Boha k člověku a člověka k Bohu. Patří sem bohoslužby, mše, křty, eucharistie/večeře Páně a jiné svátosti.

³⁴ Osobním svědectvím slovem i životem dosvědčovat druhým lidem svou zkušenost víry a Božího jednání ve svém životě.

³⁵ Služba potřebným, pomoc znevýhodněným, ke které vyzývají především evangelia a osobní příklad Ježíše Krista.

³⁶ PROCHÁZKA, P., *Pastorační doprovázení*. 2013. s. 3.

vertikálním směrem ve vztahu k Bohu a pocitu jeho blízkosti. Opakované úkony, bohoslužebné rituály mohou přispět ke ztlumení úzkosti. Společenství má i terapeutický účinek. Grün píše: „*Aby stáří přineslo své plody, potřebuje společenství*“. Někdy je pro staré lidi přínosem pěstovat kontakty s jinými seniory, mluvit spolu o svém životě, pravdivě se sdílet a nic nepřikrášlovat, poslouchat se navzájem. Skrze taková vyprávění může docházet k uzdravení starých ran. Ti, kteří měli podíl na životech svých blízkých, včetně jejich nemocí a potíží, zde mají příležitost sdílet všechny své starosti a trápení, jimiž prošli. Díky tomu se necítí sami.³⁷ Rovněž díky modlitbě mohou lidé zakoušet svou důležitost pro ostatní. Již v prvotní církvi bylo mnoho vdov, které měly za úkol modlit se za společenství.³⁸

1.2.1 Ekumenické hnutí

Výrazem ekumenické hnutí je označována snaha o opětovné sblížení, v ideálním případě sjednocení křesťanských církví, rozdělených v 16. století v době reformace z důvodu různých náboženských sporů a teologických důrazů. Nejen z historických záznamů je patrné, jak snadno lze o jednotu přijít. Církev tím ztrácí na důvěryhodnosti v moderní společnosti. Rozdělení a nepřátelství mezi církvemi je v rozporu se slovy z evangelií o jednotě mezi Kristovými učedníky.

Slovo ekumenismus vzniklo z řeckého *oikúmené* (odvozeno od *oikein*, bydlet, sídlit), původní význam zahrnoval celý lidmi obývaný svět v protikladu k neobydlenému území. Později byl výraz zúžen na pouze řecky mluvící helénizovaný svět. V Novém zákoně má termín ekumena politický kontext. Místo něj se používá podobný pojem *katholikos* (od *kath'holon*, vcelku, po celém světě). Církev je ‚katolická‘, obecná, protože je rozšířená po celé

---

³⁷ GRÜN, A., *Umění stárnout*. 2009. s. 70.

³⁸ tamtéž, s. 75. Srovnej Bible, Nový zákon, 1. Timoteova, 5. kapitola, verš 5.

„ekumeně“, po celém světě.³⁹ Teprve v 17. století se začal výraz ekumena používat pro označení snah o sjednocení příliš roztříštěného spektra protestantismu.

Plzeňská ekumena vznikla v polovině šedesátých let. Jedná se o spolupráci různých křesťanských církví v Plzni jak na úrovni řadových členů církví, tak jejich duchovních, farářů či kazatelů. Pořádají veřejné společné akce (např. velikonoční čtení bible, Alianční týden modliteb, Noc kostelů) i setkání komorního rázu (např. modlitební skupinky, modlitební procházky).

1.3 Onemocnění Covid-19

Onemocnění Covid-19 zasáhlo do života věřících v celé zemi. Protiepidemická opatření, zejména omezení, která vyústila až v zákaz shromažďování, znemožnila běžný život křesťanských společenství a podlomila tak možnost setkávání se v církvi i mimo ni. Proto si připomeneme základní údaje o tomto onemocnění a reakce české vlády při zvládnání pandemie.

Onemocnění COVID-19 je způsobeno novým typem koronaviru s odborným označením SARS-CoV-2. Jedná se o vysoce infekční onemocnění, které se projevuje zejména horečkami, respiračními potížemi (kašel, dušnost), bolestí svalů a únavou.⁴⁰ V prosinci 2019 přinesla Světová zdravotnická organizace (WHO) první zprávy o případech nové formy převážně respiračního virového onemocnění v čínském městě Wu-Chan v provincii Chu-Pej. Nemoc se velmi rychle rozšířila do světa. Z tohoto důvodu WHO vyhlásila 11. března 2020 situaci celosvětové pandemie. Přestože laboratoře oznamovaly pokroky v klinickém výzkumu viru, šíření viru a jeho další mutantní varianty budily velké

---

³⁹ NEUNER, P., *Ekumenická teologie*. 2001. s. 17-18.

⁴⁰ COVID-19 a SARS-CoV-2. MZČR 2022 [online].

obavy. Míra úmrtnosti byla vyšší u lidí starších 60 let a u lidí s již existujícími zdravotními obtížemi (obezita, kardiovaskulární onemocnění, chronické onemocnění ledvin, cukrovka, chronické onemocnění plic, kouření, rakovina, pacienti po transplantaci pevných orgánů nebo hematopoetických kmenových buněk). Rovněž procento pacientů umírajících na Covid-19 bylo 12krát vyšší u pacientů s již existujícími zdravotními problémy než u pacientů bez zdravotních potíží. Vysoká infekčnost nemoci byla dále komplikována velkým procentem lidí, kteří nevykazovali žádné příznaky, a dlouhou inkubační dobou nemoci, během níž člověk nepocíťoval obtíže, ale byl pro své okolí nakažlivý. Odhady hovoří o tom, že až 80 % nákazy pocházelo od jedinců, kteří byli předtím asymptomaticí.^{41 42 43}

Virus se přenáší přímým, nepřímým nebo úzkým kontaktem (v okruhu 1 metr) s infikovanou osobou prostřednictvím infekčních sekretů jako sliny a respirační sekrety nebo jejich respirační kapénky, které jsou vylučovány při kašli, kýchání, mluvení nebo zpívání. Respirační kapénky jsou v průměru větší než 5-10 mikronu (1 milióntina metru), zatímco kapénky menší jsou označovány jako aerosol (jádra kapének). Člověk se může nakazit vdechováním viru nebo dotýkáním se kontaminovaných povrchů a následně svých očí, nosu nebo úst. Virus se šíří snadněji ve vnitřních prostorách a v davu.⁴⁴ Z tohoto důvodu přistoupila většina zemí k zásadním epidemiologickým opatřením, zaměřeným primárně na omezení sociálního kontaktu mezi lidmi, především v případě skupin, které jsou více ohroženy závažným průběhem nemoci. Tato opatření zahrnovala především uzavření škol, zákaz návštěv ve zdravotnických

---

⁴¹ CASCELLA, Marco. *Features, Evaluation, and Treatment of Coronavirus (COVID-19)*. National Library of Medicine 2022 [online].

⁴² *Covid-19 byl vloni druhou nejčastější příčinou smrti*. ČSÚ 2021 [online].

⁴³ DAŇKOVÁ, Š. a kol. *COVID-19: Zprávy a metodiky: COVID-19: metodický rozbor (zemřelí)*. MZČR 2020 [online].

⁴⁴ *Onemocnění novým koronavirem SARS-CoV-2: Základní informace covid-19, 6. aktualizace k 29.10.2020*. Státní zdravotní ústav 2020 [online].

zařízeních a zařízeních sociální péče, uzavření některých provozoven, regulaci veřejných akcí či omezení pohybu na veřejnosti.

1.3.1 Epidemiologická situace v České republice

V České republice byly první případy nemoci potvrzeny 1. března 2020.⁴⁵ 12. března 2020 vyhlásila vláda nouzový stav se zákazem akcí přesahující více než 30 osob.⁴⁶ Zasedal krizový štáb, vláda přijímala další krizová opatření, nouzové stavy se prodlužovaly, popř. znovu vyhlášovaly, počty osob na akcích ubývalo, uzavíraly se obchody, začaly se nosit roušky a respirátory. 22. března 2020 zemřel první pacient. Bylo mu 95 let a měl řadu chronických zdravotních problémů.⁴⁷ Ve společnosti pak vzniknul mýtus o typické ohrožené skupině bez ohledu na to, že populace seniorů je v České republice ve věkovém rozpětí (dle kalendářního věku) šedesát až sto let a na Covid-19 umírali lidé ze všech věkových skupin.⁴⁸

Nouzový stav byl v souvislosti s pandemií koronaviru opakovaně vyhlášen pětkrát a trval různě dlouhou dobu (67 dní, 133 dní, 12 dní, 44 dní, 30 dní). Platil při něm zákaz volného pohybu, zákaz veřejných i soukromých akcí a zákaz vstupu veřejnosti do sportovních a kulturních zařízení. Co se týkalo způsobu zajištění aktivit v církvi, o tom se vládní nařízení nezmiňovala. Nebylo jasné, zda spadaly pod kulturní akce, které byly zakázané, nebo zda šlo o výjimku, ale to zase nikde nebylo stanoveno. Na podzim 2020 s novou vlnou nemoci již vláda konání bohoslužeb do svých prohlášení uvádět začala. Od 9. října 2020 na nich mohla být účast do deseti osob a byl nařízen zákaz zpěvu. Od 1. března 2021 byl vyhlášen zákaz cestování mezi okresy a pohyb na veřejnosti byl omezen pouze

---

⁴⁵ *V České republice jsou první tři potvrzené případy nákazy koronavirem.* MZČR 2020 [online].

⁴⁶ *V souvislosti s vyhlášením nouzového stavu...* MZČR 2020 [online].

⁴⁷ *V ČR zemřel první pacient pozitivní na koronavirus.* MZČR 2020 [online].

⁴⁸ *Covid-19 byl vloni druhou nejčastější příčinou smrti.* ČSÚ 2021 [online].

na udělené výjimky.⁴⁹ Pandemie nepominula tak brzy, jak se očekávalo, na podzim 2021 opět vzplanula s novou silou. Vláda vydala další restriktivní opatření, která občany omezovala v aktivitách běžného života i v jejich osobní svobodě.

Ve zpravodajství se několikrát denně uváděly počty zemřelých a jejich věkový průměr. Pohyboval se kolem sedmdesáti let. Seniorům bylo velmi zdůrazňováno a doporučováno, aby omezili nebo zcela přerušili kontakt se světem, protože byli považováni za nejohroženější skupinu. Měli si nechávat přinášet nákupy za dveře, nevycházet z domovů, nevenčit psy, nestýkat se s nikým včetně příbuzných. Když už museli ven vyjít, tak na nic nesahat, používat jednorázové rukavice, respirátory, štíty, dodržovat rozestupy, pečlivě všechno desinfikovat. Čeho že se týkalo zmiňované ohrožení? Pouze jedné ze čtyř potřeb člověka. Akcentoval se pohled na tělesné zdraví a potenciální riziko úmrtí. Zapomnělo se však, že v jejich životech nebyly mnoho měsíců naplňovány další tři lidské potřeby, a to psychické, sociální a spirituální. Ve výzkumu od respondentů opakovaně zaznělo, že jsou to pro ně potřeby nejdůležitější. Omezení možností scházet se spolu s ostatními v kostele hodnotili jako menší ohrožení než samotnou nákazu. V tomto smyslu se shodovali. Izolace a osamocení byly pro některé těžké a smutné. Informace ze strany společnosti vyznívaly, že s každým přímým sociálním kontaktem „téměř přichází smrt“. Způsob, jakým byly věk a role seniorů prezentovány ve veřejných diskusích, zasahoval do mezigeneračních vztahů („...dcera mi pověsila roušky na vrátka, zamávali jsme si z okna a šel jsem si pro ně, až když odjela“). Kusé informace o nemoci, někdy omezená rozumová kapacita seniorů správně porozumět dostupným informacím, zpracovat je a vyvodit závěry, vedly k tomu, že senior raději zůstával v preventivní izolaci.

---

⁴⁹ Vláda vyhlásila nouzový stav do 28. března ... MZČR 2020 [online].

1.3.2 Dopady izolace na starší lidi

Pandemie a s ní spojená izolace trvala dlouho. V době nouzového stavu byli senioři osamělejší než kdy jindy. Přitom dlouhodobá osamělost má prokázaný negativní účinek na zdraví. Dochází k oslabení imunity, vzniká větší riziko kardiovaskulárních onemocnění a zvyšuje se riziko předčasného úmrtí, zhoršují se paměťové schopnosti.⁵⁰ Podle zkušeností Jaroslava Lormana, ředitele organizace Život 90,⁵¹ se terénní pracovníci u seniorů opakovaně setkávali s případy špatné výživy, nedodržování pitných režimů či ochabnutí svalstva, protože se mnozí báli vycházet. Senioři rovněž sdělovali, že se špatně orientují v množství vládních nařízeních nebo že slyší i protichůdné informace týkající se očkování a vůbec tomu nerozumí. Omezení pohybu během nouzového stavu velmi ohrožovalo zejména osoby ohrožené sarkopenií.⁵² Tento úbytek svalové hmoty, v současnosti již klasifikován jako svalové onemocnění, obvykle souvisí se stárnutím. U starého člověka dochází k úbytku svalové síly a fyzického výkonu. Jako jeden z projevů stařecké křehkosti (frailty syndrome) vede ke ztrátě soběstačnosti a sociální izolovanosti.⁵³

Lidské životy jsou zakořeněny v sociálních vztazích s příbuznými, přáteli, kolegy. Poskytují člověku podporu i kontrolu. Podle Stárka je polymorbidita a sociální izolace ve stáří původcem stresu, a tedy faktorem ovlivňujícím vznik i průběh duševních chorob ve stáří. Vytváření a samozřejmě i udržování sociálních vztahů „*může působit jako preventivní nástroj duševních poruch*

---

⁵⁰ HASMANOVÁ, J., *Podoby sociálních vztahů ve stáří*, Sociologický časopis 2021, ročník 57, číslo 2, s. 157-158.

⁵¹ MUSIL, A., *Seniory nelze paušalizovat, během covidu-19 ukázali svou statečnost, věří ředitel Života 90*. ČT24 2021 [online].

⁵² U pacientů dochází k úbytku svalové hmoty, svalové síly a fyzického výkonu. Jako jeden z projevů stařecké křehkosti (frailty syndrome) vede ke ztrátě soběstačnosti, sociální izolovanosti nebo i ke smrti.

⁵³ JENŠOVSKÝ, J., *Sarkopenie: definice a diagnostika nové nemoci*. 2019 [online].

ve stáří“⁵⁴. U seniorů s již rozvinutou duševní poruchou pak „sociální komunikace a interakce působí na její orientaci, udržují či rozvíjejí schopnosti a dovednosti, ale také udržují komunikační kanál s reálným okolím“.⁵⁵ Stres je hlavním důvodem snižování funkce imunitního systému a velmi ovlivňuje naše psychické a fyzické zdraví. Fyziologické změny chování a prožívání se aktivují někdy hned, někdy do několika dnů poté, co se objevil traumatizující podnět. Je tak narušeno vnitřní prostředí organismu a zvyšuje se sekrece hormonů dřeně nadledvinek. Vzápětí dochází k rychlé biochemické změně, která se projeví na tělesné (např. svalové napětí, zrychlený dech i tep, psychomotorický neklid, třes aj.) i psychické (např. popudlivost, nespavost, úzkost, strach, deprese aj.) úrovni v různé intenzitě a podobě.⁵⁶

Dlouhodobá izolace byla pro psychiku velkou zátěží. Odloučení od blízkých lidí dávalo prostor pro vznik úzkostných stavů, obav o jejich blízké, obav z nemoci, ze smrti. Z ciziny přicházely zprávy, že senioři jsou v nemocnicích tlačeni do tzv. dříve vysloveného přání, kterým odmítají v případě oběhového selhání resuscitaci,⁵⁷ nebo že v domovech pro seniory umírá tisíce lidí a nemá se o ně kdo postarat.⁵⁸ V českých médiích se na jaře 2020 diskutovala pravidla o tzv. třídění pacientů⁵⁹ a etické úvahy o tom, komu bude poskytnut plicní ventilátor v případě naplnění kapacity aktuálně dostupných přístrojů. Byť byla vůle k tomu, že žádní pacienti nebudou vyloučeni z péče jen na základě věku a vždy se bude rozhodovat podle medicínského hlediska,⁶⁰ lékaři v Karlovarském kraji museli začátkem roku 2021, v období extrémním nárůstu hospitalizovaných

---

⁵⁴ STÁREK, L., *Duševní poruchy ve stáří*. Sociální služby., ročník 22, číslo 12/2020. s 26.

⁵⁵ tamtéž.

⁵⁶ VODÁČKOVÁ, D. a kol., *Krizová intervence*. 2020. s. 360-361.

⁵⁷ NČS. *Máme vás oživovat? ptají se v Británii napřímo seniorů*. Seznam.cz 2020 [online].

⁵⁸ *Koronavirus zabíjí dramaticky v domovech důchodců po celé Evropě*. Seznam.cz 2020 [online].

⁵⁹ MACHÁLKOVÁ, Zuzana. *Etika v lékařství v době pandemie*. Český rozhlas 2020 [online].

⁶⁰ DOLEŽAL, Tomáš. *Co je triáž (triage)*. Zdravotnické právo a bioetika 2020 [online].

s Covidem-19, řešit etické dilema, komu z pacientů plicní ventilátor poskytnout.⁶¹

Média vykreslovala seniora jako starého nemocného člověka, od kterého není již co očekávat. Z lidí ohrožených nemocí se stávali lidé ohrožující systém, že kvůli nim kolabuje zdravotnictví, že omezují mladší občany při nakupování,⁶² že dostávají roušky a respirátory zdarma. Na jaře 2021 upozornil primář Marián Olejník⁶³ na rostoucí počet seniorů, kteří kvůli pokusu o sebevraždu končí v nemocnici. Důvodem k jejich rozhodnutí je právě izolace, ztráta vůle dál žít, psychické strádání a zhoršující se fyzické zdraví. Někteří senioři věděli, že jsou křehcí a báli se. Mnoho se jich však nebálo a chtěli pomáhat jako dobrovolníci. Byli však odmítnuti z důvodu věku a doporučené izolace. V kontextu této situace odkázala ministryně práce a sociálních věcí do bezpečí izolace bývalého prezidenta Václava Klause, coby příslušníka ohrožené skupiny seniorů.⁶⁴

Protože skupina osob vyššího věku není homogenní, jak je popsáno výše v textu, je i prožívání zátěžových situací přísně individuální. Záleží na mnoha okolnostech, především na genetické výbavě, na prožitcích z raného dětství a na výchově. K tomu pak přistupuje aktuální tělesný stav, zdraví a kondice, také duševní rozpoložení, únava apod. Důležitá je i životní filosofie. Lidé, kteří se mají o co opřít, snášejí stresové situace lépe. Ve skupině seniorů najdeme velké rozdíly ve vnímání mezi jednotlivci především v závislosti na tom, jde-li o seniora, který žije ve své domácnosti zcela sám nebo žije ve společné domácnosti se svými blízkými, či je v ústavní péči. Při pandemii a lockdownech byli nejvíce ohroženou skupinou senioři žijící sami. U nich bylo riziko

---

⁶¹ ČTK a IDNES.CZ. *Nejsou lůžka, pacienty vybírat musíme...* iDnes.cz 2021 [online].

⁶² ČTK. *Nákupní hodiny určené seniorům nadále platí.* Český rozhlas 2020 [online].

⁶³ ŠVIHEL, P., *Ztrácí chuť žít. Přibývá seniorů, kteří kvůli pandemii zvažují sebevraždu.* Seznamzpravy.cz 2021 [online].

⁶⁴ BOHUSLAVOVÁ, R., *Klausova výzva ke vzpouře rozzlobila ČSSD.* Novinky.cz 2020 [online].

negativních dopadů sociální izolace na duševní zdraví největší, protože u nich byla největší míra závislosti na podpoře zvenčí. Nedostatek reálných sociálních kontaktů měli tendenci nahrazovat sledováním televize, či poslechem rádia, což bylo v dané době samo o sobě (s ohledem na časový rozsah a charakter ‚covidového‘ zpravodajství) spouštěčem úzkostných stavů a deprese.⁶⁵ Nedobrovolná izolace seniorů narušila sociální vazby a výrazné zdroje osobního sebenaplnění. Opatření proti šíření infekce uzavřela nebo velmi omezila činnost řady služeb, které senioři využívaly (kluby pro seniory, university třetího věku a další). Pro mnohé z nich může být nyní obtížné se do podobných služeb opět zapojit.⁶⁶ Někteří senioři by možná raději volili nákazu Covidem-19, než izolaci, kterou museli podstupovat.

Pandemie koronaviru nedopadala pouze na osoby vyššího věku, ale na celou společnost. Výzkum nemoci postupně odhalil, že nemoc nesouvisí primárně s věkem, ale zdravotním stavem jedince. Vážným průběhem nemoci, případně smrtí, jsou ohroženi lidé s některými chronickými onemocněními či oslabenou imunitou. Směšování počtů úmrtí s důrazem na věk dostalo seniory do nevídaného zájmu politiky a médií. Důvody a dopady tohoto zájmu byly pro samotné seniory a seniorky výrazně negativní.⁶⁷

---

⁶⁵ CIKHART, M., *Jak epidemiologická opatření proti onemocnění covid-19 ovlivňují péči o seniory z psychologického hlediska?* časopis Sociální služby, ročník 23. Číslo: 4/2021, s. 14-15.

⁶⁶ HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J., *Ageismus, věkové rozdělení a zkušenost stáří v době krize: Zamyšlení nad společenskými dopady pandemie COVID-19.* 2021.

⁶⁷ VIDOVIČOVÁ, L., *Výzva k zastavení ageismu a věkové diskriminace v době koronaviru.* Ageismus.cz 2020 [online].

2 Praktická část

Téma bakalářské práce se týká osob vyššího věku z vybraných plzeňských církví. Výzkum popisuje novou situaci, se kterou se společnost v této formě dosud nesetkala. Ještě se nestalo, že by z důvodu pandemie byly zakázány veřejné sociální kontakty a veřejný církevní život. Závěry z výzkumu budou tedy svým způsobem jedinečné a bude možné jich využít k další práci v církvích nebo sociálních či zdravotních službách.

2.1 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký vliv měla pandemie, resp. izolace především na věřící vyššího věku, jak se vypořádali se zákazem shromažďování osob, a tedy i konání bohoslužeb, jak uspokojovali své spirituální a sociální potřeby, jakou roli v tom hrála církev a co pro ně církev znamená. Podobné otázky byly položeny rovněž duchovním. Jak na historicky ojedinělou událost zákazu konání bohoslužeb reagovali faráři některých plzeňských církví. Jak se s nimi vypořádali. Zda věnovali nějakou zvláštní péči věkově starším členům svých sborů, zda vnímali a jak reagovali na jejich potřeby. A také jaké byly jejich osobní zdroje odolnosti pro překonání tohoto náročného období.

Onemocnění Covid-19 je v současné době ve společnosti stále přítomné, byť počty nemocných klesají. Pandemie ve světě však stále trvá. Ministr zdravotnictví na podzim 2022 očekává další vlnu nákazy.⁶⁸ Závěry výzkumu mohou posloužit i jako soubor informací o potřebách starší generace v církvi, o aktivitách, které jim pomáhají překonávat náročná životní období. Poznatky by mohly ukázat na vnitřní potenciál církví naplňovat svoji koinonickou

---

⁶⁸ KOLÁŘ, P., *Respirátory končí, covid ne. Chystáme se na horší mutace, říká ministr Válek*. MZČR 2022 [online].

a diakonickou funkci, tedy úkol pěstovat společenství věřících a vzájemně si pomáhat.

2.2 Metodologie výzkumu

Kvalitativní výzkum byl proveden s využitím výzkumné techniky polostrukturovaných rozhovorů. Získané informace byly následně analyzovány pomocí metody otevřeného kódování podle Strausse a Corbinové.⁶⁹ Otevřené kódování se podle těchto autorů zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Údaje jsou rozebrány na samostatné části, prostudovány, porovnány s ostatními, zjištěny podobnosti a rozdíly. Technika otevřeného kódování vznikla v rámci analytického aparátu zakotvené teorie, avšak vzhledem k její účinnosti a jednoduchosti se stala používanou v řadě kvalitativních projektů.⁷⁰

Pro kvalitativní analýzu dat byla použita volně dostupná bezplatná verze software QDA Miner 4 Lite, se kterou se studenti oboru Sociální a pastorační práce seznamují v předmětu Metody výzkumu II. Přepsané rozhovory do něj byly importovány, textové soubory kódovány a následně promyšleny a analyzovány.

Měla jsem připravené dva okruhy otevřených otázek, zvláště pro členy církve a zvláště pro duchovní. Obě verze jsou součástí přílohy v závěru této práce. Ne vždy se podařilo domluvit rozhovor se členem i farářem stejné církve. Některé otázky byly pro obě skupiny podobné. Asi po čtyřech provedených rozhovorech byly některé otázky postupně upřesněny a doplněny. Rozhovor umožňoval přímý kontakt s účastníkem výzkumu a při procesu získávání informací bylo

---

⁶⁹ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., *Základy kvalitativního výzkumu*. 1999. s. 10-69.

⁷⁰ ŠVAŘÍČEK, R., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2014. s. 211.

možné pružně reagovat na dotazy, objasňovat význam otázky, pokud nebyla srozumitelná, formulovat ji jinak. Bylo možné se přizpůsobovat tempu respondenta. V několika prvních rozhovorech s respondenty ze sboru, který navštěvuji, je občas poznat, že jsem obeznámená s aktivitami, které v něm během nouzových stavů probíhaly. V nahrávkách hovořím v plurálu a některé odpovědi mírně předjímám. Byla jsem si toho vědoma a v dalších rozhovorech to reflektovala.

V období od 25. 11. 2021 do 2. 2. 2022 bylo provedeno dvacet jedna rozhovorů. Rozhovory probíhaly po individuální domluvě s respondenty v jejich domácnostech, v kostele, anebo telefonicky. Bylo to v období vysoké míry nákazy Covidem-19 a s nutností používat ochranu dýchacích cest. V některých případech byly rozhovory odloženy pro nemoc respondenta, posunuty z důvodu jeho časového vytížení, zhoršené mobility, špatným povětrnostním podmínkám. Z těchto důvodů byla více než polovina rozhovorů uskutečněna telefonicky. Před vlastním rozhovorem byli respondenti seznámeni s účelem výzkumu a způsobem pořízení údajů (nahrávka na telefon). Byli ujištěni o anonymitě nahrávky a výslovně v úvodu nahrávky souhlasili s jejím pořízením. Nahrané rozhovory byly přepsány a uloženy v počítači pod pořadovým číslem podle data získání nahrávky. V nahrávce se nikde neobjevuje jméno respondenta, pouze je v některých případech slyšet název církve, kterou navštěvuje nebo jméno nějakého člověka. V počítači je uložena rovněž původní verze, ve které jsou pořadová čísla propojená se jmény a nahrávkou, kdyby bylo potřeba údaje spárovat.

2.3 Výzkumný soubor

Základní skupinou byli členové církví, muži i ženy, ve věku od 65 let, ve starobním důchodu, kteří bydleli v Plzni nebo v jejím přilehlém okolí a navštěvovali některou z plzeňských církví. Jiné podmínky stanoveny nebyly. Respondenty jsem oslovovala náhodně podle věku a jejich ochoty absolvovat rozhovor. Rozhovory jsem začala domlouvat nejdříve ve svém domovském sboru v Evangelické církvi metodistické (ECM). Následně jsem své bratry a sestry požádala o kontakty na jejich známé v jiných církvích. Sama jsem využila období Aliančního týdne modliteb, kdy se v rámci ekumeny schází plzeňské církve a dál jsem oslovovala vhodné kandidáty. Kontakty a doporučení mezi duchovními mi zprostředkoval farář ECM.

Žádný z oslovených seniorů rozhovor neodmítnul. V mém sboru mne znali. V jiných církvích jsem se jim krátce představila jako člen ECM a vysokoškolský student ETF nebo jsem měla doporučení a telefonní číslo od jiného účastníka výzkumu. Někteří senioři z počátku zaváhali. Po vysvětlení účelu a zaručení anonymity s rozhovorem a nahrávkou souhlasili. Někteří velmi rádi a obsáhle hovořili, někteří i mimo kontext mé otázky, jiní byli struční a věcní. Rozhovory trvaly průměrně šestnáct minut. Respondentům jsem nabízela možnost přečíst si předem okruhy otázek (nebo jim je poslat e-mailem), aby měli čas si odpovědi promyslet. Někteří to využili, jiní zájem neměli. Respondenti byli před začátkem rozhovoru srozumitelně seznámeni s jeho účelem, přibližnou délkou, se způsobem zpracování informací a s anonymizací osobních údajů. Svůj souhlas s nahrávkou sdělili ústně v úvodu nahrávky.

Soubor respondentů není zcela reprezentativní. Nepodařilo se mi kontaktovat zástupce starší generace ze všech plzeňských církví. Rovněž se výzkumu zúčastnili pouze senioři, kteří byli aktivními členy církve. Nebyla možnost hovořit s těmi, kteří svou víru prožívají individuálně a církev jako společenství

bratrů a sester z různých důvodů nevyhledávají. Druhá skupina respondentů, duchovní na sborech, byla oslovena pro doplnění pohledu farníků.

Celkem bylo osloveno dvacet jedna respondentů, z toho čtrnáct členů církve, sedm duchovních. Mezi členy církve bylo deset žen a čtyři muži. Podle věku byl jeden respondent v rozmezí 60 až 70 let, devět respondentů v rozmezí 71 až 80 let, čtyři v rozmezí 81 až 90 let. Čtyři respondenti žili v manželství, ostatní žili sami (nejčastěji to byly ovdovělé ženy). Podle příslušnosti k církvi bylo sedm respondentů z Evangelické církve metodistické, jeden z Českobratrské církve evangelické, dva z Křesťanského společenství Plzeň, dva z Římskokatolické církve, jeden z Církve bratrské, jeden bez příslušnosti k církvi. Se sedmi účastníky výzkumu byl rozhovor proveden osobně, se sedmi telefonicky. Faráři či kazatelé byli z Evangelické církve metodistické, z Českobratrské církve evangelické, z Církve adventistů sedmého dne, z Křesťanských sborů Plzeň, z Křesťanského společenství Plzeň, dva Římskokatolické církve; šest mužů a jedna žena. Se třemi duchovními jsem se sešla osobně, se čtyřmi byl rozhovor proveden telefonicky.

2.3.1 Tabulka: Charakteristiky respondentů

Respondent	Pohlaví	Věková skupina	Církevní příslušnost	S kým žije	Trvání rozhovoru (min.)
č. 1	muž	71 - 80	ECM	v manželství v rodinném domě	17
č. 2	žena	71 - 80	ECM	sama v bytě	13
č. 3	žena	71 - 80	ECM	sama v domě u syna	13
č. 4	žena	71 - 80	ECM	v manželství, v rodinném domě	11
č. 5	muž		ECM, duchovní	v manželství	19
č. 6	muž	71 - 80	KS Plzeň	sám	8
č. 7	muž	71 - 80	CB	v manželství	8
č. 8	žena	81 - 90	KS Plzeň	sama v bytě	33
č. 9	žena	71 - 80	ECM	sama v domě s pečovatelskou službou	9
č. 10	žena	81 - 90	ŘKC	sama v rodinném domě	22
č. 11	muž		ŘKC duchovní	v komunitě saleziánů	14
č. 12	muž		CASD, duchovní	v manželství	22
č. 13	muž	71 - 80	bez příslušnosti	sám v bytě	21
č. 14	muž		ŘKC, duchovní	sám	13
č. 15	žena		ČCE, duchovní	v manželství	12
č. 16	muž		Křesťanské sbory Plzeň, duchovní	v manželství	16
č. 17	žena	81 - 90	ČCE	sama v bytě	12
č. 18	žena	81 - 90	ŘKC	sama v chráněném bydlení	21
č. 19	žena	71 - 80	ECM	sama v bytě	16
č. 20	muž		KS Plzeň, duchovní	v manželství	22
č. 21	žena	61 - 69	ECM	v manželství v bytě	14

šedá políčka jsou rozhovory s duchovním

2.4 Výsledky analýzy získaných dat a jejich interpretace

2.4.1 Jak senioři zvládali období pandemie

V období provádění rozhovoru platila povinnost používat ve vnitřních prostorech respirátory, dodržovat rozestupy, provádět desinfekci rukou. Respondenti výzkumu to akceptovali, ale pokud to bylo možné, respirátory odkládali. Druhý rok epidemie a různých opatření a omezení byl už dlouhý a modlili se, aby nemoc ustoupila a život se vrátil do původního stavu. Z počátku pandemie byli plní obav a strachu. V médiích se objevovaly zprávy, že nemoc je nebezpečná právě pro seniory. To byla živná půda pro úzkosti, obavy a strach (*„Musím říct, že ze začátku jsem měla šílený strach z Covidu. Taky jsem si myslela, že jsem prodělala covid, i když ty testy vypadaly, že ne. Ale všechny příznaky covidu jsem neměla.“*). Dodržovali doporučená opatření kvůli sobě i kvůli druhým (*„Jestliže tady to riziko bylo, a byl lockdown, který byl letos už loňska už poměrně dlouhý, já jsem nikdy nešel přes čáru, že bych se mocí mermo chtěl s někým vidět osobně a vnést do toho nějaké riziko nákazy.“*). Někteří respondenti sami onemocněli (*„Já jsem ho prodělala. Měla jsem covid vloni v únoru, je to skoro rok. Měsíc jsem si užila, bylo to ošklivý, měla jsem to na průduškách, hodně ošklivý, pak ještě měsíc byla taková únava. Teď už jsem očkovaná. Strach jsem neměla.“*). Někteří se naopak nenechali znervóznit a žili s doporučovanými opatřeními stejně jako dřív (*„No, tak strach jsem přímo neměl. Já jsem jako jednoduše dlouho neměl chřipku, tak vidím, že jsem měl dobrou imunitu. Potom jako jsem věřil, že mě Pán Bůh předtím ochrání, takže jsem jako beze strachu chodil i hlídat ta vnoučata, když bylo potřeba, prostě co... i když jako doporučovali, že se nemají jako senioři, tak prostě jsem šel, je to tak. A spoléhám na Boha, že se mě ochrání. Samozřejmě, když byla možnost se očkovat, tak jsem se šel očkovat.“* „*To mě vůbec nenapadlo. Mám respirátor, desinfekci a jsem naprosto v pohodě. Já jsem si to vůbec nepřipouštěla.“*

Lépe na tom byli jedinci, kteří žili ve společné domácnosti s partnerem („*A navíc já si tak jako uvědomuju, že tím, že jsme dva, tak to je obrovská výhoda.*“), případně ti, kteří měli v blízkosti další členy rodiny, a také ti, kteří měli jiné přátele a příbuzné, se kterými mohli být bez ohledu na okolnosti v kontaktu („*Ještě, než přišel koronavirus, tak jsme s naší švagrovou protelefonovali dlouhé hodiny. Já jsem jí do mobilu pouštěl bohoslužby, povídali jsme si, modlili jsme se spolu. Občasný kontakt jsem měl s další seniorkou Hanou...*“ „*Já mám neomezené volání, tak zvané, takže já můžu hovořit podle libosti, a dokonce mám i jednoho známého, je to spolužák mého již zemřelého muže, a ten spolužák, už je mu devadesát let a teda je úplně slepý, tak nějak i tím telefonem se ho snažím povzbudit a říct mu prostě nějaký podněty, aby měl takovej rozmanitější život. Takže tomu se taky věnuju docela dost telefonicky a prostě mám přátel fakticky hodně.*“).

Významným podpůrným prvkem pro zvládnutí lockdownů byla počítačová gramotnost, resp. dovednost používat osobní počítač, najít si potřebné informace, spustit aplikace, pracovat s e-maily, orientovat se na internetu. A často bylo potřebné mít i přátele na telefonu, když respondentům něco nešlo („*Chodila jsem na kurz počítačů. Byla jsem tam asi třikrát (smích). Ale musím říct, že zapomínám, zapomínám. Jakmile nějakou tu činnost neopakuju často, tak ji zapomenu. A teď jsem si něco chtěla zkusit po dlouhé době a nešlo mi to. Trvalo mi to asi dvě hodiny, než jsem na to přišla, jak to funguje. Ale pomáhají mi bratři a sestry a mám kamaráda, který se mi stará o počítač, a když mi něco nejde, tak zvednu telefon a volám SOS a bratr přijde a pomůže mi. A z toho mám radost.*“). Vědomí, že se mají na koho obrátit, jim dodávalo jistotu a odvalu se dál učit. Online prostředí se v době pandemie stalo významným prostředkem komunikace a zdroje informací, často žel i negativních. Ty bylo potřeba selektovat, což faráři občas museli starším lidem opakovat („*Někteří museli limitovat přísun informací, i jsme jim to doporučovali, těch často beznadějných*

informací o vývoji pandemie a jak se k tomu někteří lidé ve společnosti staví. Častokrát je to rozrušilo a opravdu je to sráželo. Takže tam jsme museli jim doporučit, aby si dopřáli jenom nějakou dávku těchto informací.“).

Důležitou roli hrála povaha seniora a jeho vnitřní prožívání. To, že stárnou a přidávají se různé tělesné neduhy, přijímali s jistou odevzdaností, že to do jisté míry patří ke stáří (*„To, co jsem dělala před půl rokem, nemůžu dělat dneska. Jsem už pomalejší, chodím pomalu, ale snažím se“*). Převážná většina respondentů se o problémech s tělesným zdravím při rozhovorech zmínila. Důležitý vliv na snášení izolace mělo jejich psychické nastavení. Umění čelit složitým životním okolnostem, nemocem a různým omezením bylo individuální. Na otázku *„Jak jste se cítila v době izolace?“* zazněly odpovědi z obou stran škály pocitů: *„No, protože to bylo hodně odlišný, tak to bylo těžký. Bylo to smutný, občas.“* nebo také *„Člověk žije v takové důvěře, že to nějak půjde, třeba někdo pomůže, psychika je hrozně důležitá při tom. Když něco dopadne špatně, tak se to taky přežije.“* Nikdo z oslovených respondentů se však ze situace vysloveně nehroutil. Jako by byli ošlehaní životem a jejich svět se z nějaké nemoci nezbořil. Z pozadí opět prosakovalo vědomí vyšší moci, která je přesahuje (*„Ano, zkrátka vím, že já to nezvládnou, já to nemám v mý síle a nejsem kapitalistická. Takže to musím odevzdat. Pán Bůh ví lepší, jak to má být.“*). Domnívám se, že ke zvládnuté psychické pohodě mohla přispívat i zvyklost modlení se a zkušenost s vyslyšením modliteb. Jediné, co senioři mohli a dokázali ve svých izolacích dělat, aby je neopanovala úzkost a obavy o sebe či druhé, bylo hovořit s Bohem a svěřovat mu své starosti. Zde vidím výhodu věřících seniorů oproti lidem bez praktikující víry.

Pozoruhodnou roli hrála vděčnost. Ve některých výpovědích byla vyřčená, jinde skrytá. Respondenti nežehrali na těžký životní, společenský úděl, ale uvědomovali si bohatství běžných věcí, nesamozřejmost daru života, zdraví či

přátelství s bratry a sestrami z církve a vyjadřovali svými slovy či postoji především vděčnost Bohu („*A takhle, že mám bratry a sestry kolem sebe a můžu se na ně spolehnout, tak za to jsem vděčná Bohu.*“ „*Nemůžu říct, že bych trpěla samotou. A i když jako někdy jsem, za tu samotou, jako když nikam nemusím, jsem jakoby vděčná, protože tak nějak se necítím sama, jako když jsem sama. Tak si tady nahlas povídám taky třeba jako. A sama nejsem vlastně, no.*“).

Příznivě na lidskou psychiku působí rovněž humor, nadhled a životní optimismus, který se projevoval i při rozhovorech. Bylo vidět, že někteří senioři si ze sebe umí dělat legraci, s vtípem vyprávěli některé zážitky a nebrali se tolik vážně. Myslím, že optimistický člověk zátěžové situace prožívá o něco snadněji než vážný a nešťastný. S mnoha účastníky výzkumu jsme se při schůzce opravdu ze srdce zasmáli.

Jednu ženu pobouřila má otázka, zda od druhých využívala nějakou pomoc v době vládních doporučení nevycházet z domovů. Důrazně mne ve svých osmdesáti dvou letech upozornila: „*Já nejsem stařenka, která potřebuje, aby se o mě někdo staral, já se spíš starám o jiné lidi.*“ Uvědomila jsem si, že jsem také k respondentům výzkumu přistupovala ovlivněná postojem společnosti, zjednodušeně řečeno, že senior je objektem péče druhých lidí a užívá (zaslouženého) odpočinku.

Duchovní, oslovení ve výzkumu měli přehled o dění ve své farnosti. Žádný z nich neotálel a všichni si během krátké doby rychle zmapovali situaci. Co se týkalo starých nebo osamocených lidí, věděli, zda se o ně stará rodina či příbuzní nebo zda jsou sami, kdo z nich disponuje počítačem a potřebnými schopnostmi a komu je potřeba častěji telefonovat nebo ho navštěvovat, rozváželi jim tištěná kázání a informace z života farnosti. Faráři měli výjimku k návštěvám⁷¹ a pro

---

⁷¹ Usnesení č. 134/2021 Sb. čl. II odst. 5, bod c) vlády České republiky o přijetí krizového opatření č. 299 ze dne 18. března 2021 [online].

cesty přes hranice okresů („...protože jsme tady komunita, nejsem tady sám, je nás tady více na pastoraci, tak kolega třeba rozvážel Katolický týdeník. Případně v neděli jsme tiskli nějaké informace a rozváželi zase ohlášky. Někam jsem šel já a on objížděl seniory, tak 90 %, nebyli úplně všichni senioři, ale hlavně seniory. Tyhle ty lidi, kteří byli sami, protože žijí osamoceně, tak tyhle takhle jsme třeba objížděli, něco jsme jim vždycky dováželi, jednou za ten týden.“). Byli si vědomi, že sociální kontakt je pro seniory nezbytný a přibylo jim daleko více individuální práce („No já si myslím, že ten sociální kontakt je strašně důležitý v tomhle věku, protože je udržuje v takové psychické dobré kondici a ta samota samozřejmě na ně působí. Třeba mi někdo říkal, že je mu smutno, tak jsme si dali za úkol, že mu budeme častěji volat. Když to později šlo, tak jsme ho i navštěvovali.“). Telefonáty však neprováděli jen sami faráři. Církev zde fungovala skutečně jako společenství a lidé si telefonovali navzájem („...takže já jsem kolikrát byl už několikrát, kdo jim ten den volal, a to bylo to moc milé vědět.“). Někteří faráři si všimli, že senioři situaci nenesou tak tristně, jak se očekávalo („Ta generace seniorů si myslím, že to nějakým způsobem zvládala nejlíp, z toho společenství. Ten návyk z minulosti mají, že jsou schopní samostatně číst bibli, modlit se víc než ta generace mladší. Mám pocit, že je to návyk, který pramení ještě ze socialismu, kdy to tak bylo, ta církev byla jinde, oni se vrátili k těm kořenům.“).

Dílčí shrnutí kapitoly: Respondenti výzkumu se přizpůsobili pandemické situaci a dodržovali stanovená opatření. Důležité pro ně bylo zůstat v audio případně video kontaktu s okolním světem a lidmi. To se dařilo především prostřednictvím telefonátů, internetu a sledováním dění ve světě. Informace z médií bylo nutné filtrovat, případně omezovat. Pokud někdo nežil společně s rodinou, udržoval kontakt často s přáteli z církve. Faráři jako pastýři věnovali pozornost každému členu společenství církve, především však těm ohroženým samotou. Všimli si, že mnozí senioři situaci zvládají lépe, než jak se

ze sdělovacích prostředků prezentovalo veřejnosti. Důležitou roli hrály povahové vlastnosti respondenta, jeho dovednosti, osobnostní dispozice, vnitřní prožívání respondenta, vděčnost, humor a jeho víra.

2.4.2 Jak pomáhala seniorům víra v Boha a příslušnost do některého plzeňského církevního společenství

Všichni respondenti, kromě jednoho, byli členy některé z plzeňských církví a svou víru sdíleli ve společenství bratrů a sester. Příslušnost k takovému společenství znamená být součástí skupiny, ve které vznikají osobní (sociální) vztahy mezi sebou navzájem a současně mít vztah s Bohem skrze víru, uznávat Krista jako hlavu církve. Víra se pak projevuje setkáváním v kostele ke společným bohoslužbám, společnou i osobní modlitbou a projevy aktivní lásky vůči druhým/bližním v církvi i mimo ni. Tyto vztahy se ve společenství kontinuálně udržují a rozvíjejí bez ohledu na okolnosti. Proto nebyly přerušeny ani v období pandemie. Z výzkumu bylo patrné, že členové církve byli ve vzájemném kontaktu. Není tím myšleno, že všichni se všemi, ale vždy se svou nejbližší přátelskou skupinou. V některých společenstvích pak s ostatními kontakt udržoval farář, případně jiní členové z vedoucí pozice ve společenství. Víra se nadále projevovala vzájemnou modlitbou za druhé. Skutky lásky byly pro některé členy církve omezené, ale mnozí mladší členové měli možnost právě seniorům z církve posloužit např. dovezením potravin, léků, odvozy k lékařům, s obsluhou osobního počítače a internetem, na začátku pandemie opatřením roušek, které tehdy nebyly běžně k dispozici a šily se doma. Byl to čas, kdy bylo možné kreativním způsobem projevit zájem o druhé.⁷²

---

⁷² Osobně jsem zajišťovala nákup potravin a léků pro jednu starší ženu ze sboru. Při třetí nabídce mě odmítla s tím, že cesta do obchodu je pro ni jediná možnost, jak se může legitimně dostat

Víra byla pro seniory i nadějí, že se situace bude zlepšovat, že budou ochráněni před nákazou, že jim Bůh pomáhá situaci zvládnout, že to dopustil, abychom se jako lidé něco naučili. (*„Já jsem tu epidemii nijak neřešila. Protože ta víra je fakt součástí života. Ježíše miluju a celým srdcem za ním chci jít, ať se děje, co se děje. Takže epidemie byla nějaká zkouška, jak obstojíme ve víře.“* „*Já bych řekla, že víra pro mne hrála velkou roli, protože já se potřebuji vykecat, tak to prostě Pánu Bohu říkám rovnou, když mě něco potěší, nebo se mi zdá, že mi někdo ublížil, nebo se synem, tak to proberu s Bohem a je to prostě dobrý. On to ze mě doslova sejme, tu starost.“* „*No, takhle. Já jsem si vědoma toho, že neporučíme ani větru, ani dešti, natož potom takovému malému viru. Ale já jsem přesvědčená že teda já kdybych to večer neodevzdala, tak se do rána zblázním. A je ke mně velice milosrdnej, že mi nedává nic toho, pomáhá mě strašně všechno nést.“*).

Církev mnozí považovali za svoji rodinu. V některých případech ne za druhou, ale za první, když vlastní rodina neexistuje nebo nefunguje (*„Ano, chodím na Lochotín do Evangelické metodistické církve. A musím říct, že je to jako moje druhá rodina, ta církev.“* „*Mám rodinu. Ale mám rodinu v církvi a tam můžu opravdu říct ty svoje potíže a smířit se a je mi pomůženo. Je to modlitbou, tak i prakticky.“* „*No, vnučku mám v .... a dceru v ..., jenže ta nemá vůbec na mě čas. Jinak moje rodina je církev.“* „*Já rodinu nemám, jsem sama. Udržuji vztahy se sourozenci v církvi.“*). Nevěřící pokrevní rodinní příslušníci potřebu setkávat se v kostele často nechápali. V době pandemie obzvláště ne. Z obavy o zdraví a život své rodiče od setkávání v církvi odrazovali (*„A dcera mi říká: víš maminko nechod' nikam, infekce je všude hodně. Vydrž to radši doma.“*). Respondenti měli rádi společenství církve, měli vazby na lidi ve sboru, přátelské

---

mezi lidmi. Měla rovněž pocit, že mě obtěžuje. V podstatě jsem jí svou službou znemožňovala výběr zboží podle svého gusta a jistým způsobem se cítila zneschopňovaná ve svém jednání.

vztahy, chodili spolu nejen na bohoslužby, ale i do divadla, na koncerty, na procházky. Vztahy z církve se přelily i do soukromého života mimo církev.

Na otázku, zda by, kdyby nebyl vyhlášen zákaz shromažďování, na bohoslužby i přes potenciální riziko infekce chodili, odpovídali, že by o to stáli („*Jo, stála. Vždyť už to tak, vlastně covid je a my se scházíme a jde to. Máme roušky, jsme disciplinováni, desinfikujeme si ruce, tak to jo, to jo.*“ „*Jo, jo, tak nějak to vyvážit, jo. Udělat všechno, co můžu a trošku risknu, a tak nějak prostě jsem v božích rukou.*“ „*Jinak jsem teda očkováná. Takže si myslím, že jako víc dělat nemůžu.*“ „*Myslím, že jo. I když jsem očkováná, covid jsem měla už třikrát. věřím, že jsem v Boží ruce.*“).

Pro stav pandemie neměli ani věřící lidé žádné zvláštní poznání dané „shůry“. Prožívali, stejně jako nevěřící lidé, situace, kterým nerozuměli, které je omezovaly, nevěděli, proč se jim děly. Důvěřovali Bohu, že je přes všechny nesnáze stále s nimi. Faráři s nimi tuto víru sdíleli. Pokračovali v aktivitách církve, které se mohly konat ve virtuálním prostředí a posilovaly víru těch, kteří se jich účastnili. Osobně se angažovali v nových způsobech zprostředkování kázání a bohoslužeb a hledali cesty k povzbuzení.

Někteří lidé, nejen starší členové církve, se po skončení zákazů shromažďování do sborů nevrátili. Ve všech rozhovorech s duchovními zaznělo, že v oslovených společenstvích došlo k poklesu účastníků bohoslužeb. Zřejmě to nebylo jen z obavy z nákazy („*Prý se bojí, ale tak zvláště. Co se týká těch, kteří nenaskočili, ti jsou pro mě skryti a já nevím, co si o nich úplně myslet. Když jim člověk zavolá, tak jakože všechno je super, a že si jako sami tu spiritualitu řeší. Já mám ty lidi tady takové tři. O nich vím, že opravdu jako fungují všude, tzn. já je potkám na nádraží, jak tam sami blouděj. Já nevím, nakolik to může být řekněme nějaká stařecká nevyváženost, když to řeknu takhle laicky, nakolik to je, že jsou prostě, řekněme svérázní, a nakolik to je vědomá nebo nevědomá*

záležitost, že mě tam už schází ten náhled, takové to kritické myšlení.“). Pravděpodobně to byly online přenosy z bohoslužeb, které v některých církvích nadále využívají, nebo nabídka pořadů se spirituálním tématem ve sdělovacích prostředcích, které umožnily některým příslušníkům církví omezit osobní kontakty s bratry a sestrami v církvi. Nelze však pominout ani možnost vyhasnutí víry u některých jednotlivců, kteří dávají přednost osobním programům pro „sedmý den“, pro věřící oddělený pro Boha.⁷³

Dílčí shrnutí kapitoly: Díky své víře a vztahům s jinými věřícími lidmi z církve byli respondenti po dobu pandemie i lockdownů ve vzájemném kontaktu. Měli komu zavolat, s kým se sdílet, modlit se a také měli koho požádat o praktickou pomoc. V době zákazu přejíždění mezi okresy a nařízené domácí izolace byli k dispozici faráři a kněží, kteří měli výjimky k individuální duchovní péči a osobním návštěvám. Role církve, resp. vztahů vytvořených mezi lidmi ve sborech, byla pro věřící významná. Víra v dobrého Boha, který člověka převyšuje, přinášela naději a působila jako protiúzkostný faktor. Negativním důsledkem pandemie byl, kromě jiného, úbytek členů ve všech oslovených církvích.

---

⁷³ BIBLE, Starý zákon. Kniha Deuteronomium, 5. kapitola, verše 13 až 15. *„Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočínutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvůj býk a tvůj osel, žádné tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách, aby odpočinul tvůj otrok a tvá otrokyně tak jako ty. Pamatuj, že jsi byl otrokem v egyptské zemi a že tě Hospodin, tvůj Bůh, odtud vyvedl pevnou rukou a vztaženou paží. Proto ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, dodržovat den odpočinku.“*

2.4.3 Jak se senioři vypořádali se zákazy konání bohoslužeb

Názory na zákaz shromažďování byly různé. Někteří respondenti vyjadřovali, že jim to nevadilo, jiní sdělovali, že velmi („*S ohledem na to, že máme internet, tak to nějakým způsobem šlo nahradit. Já jsem ani z toho žádný trauma neměl.*“ „*Určitě chyběly mi bohoslužby, protože ten kontakt s ostatními je důležitý a je to velký rozdíl než online. Samozřejmě to člověk může nahradit sledováním televizního programu, kde taky byly přenášeny bohoslužby. Ale není to ono.*“ „*Ty bohoslužby mi ani nechyběly, protože jsem se připojovala na ně. Ale to fyzické (setkávání) mi chybělo, samozřejmě, abych si mohla s někým prohodit pár slov. To určitě.*“ „*Chyběly, ale ne nijak tragicky. Prostě jsem to mohl sledovat online.*“ „*Jo, hodně mi to chybělo, jo. Chybělo mi společenství s těma, s kterými se znám a s kterými se máme rádi, jo.*“). Záleželo tedy na konkrétním jednotlivci, v jaké byl osobní sociální situaci, zda žije v partnerském vztahu nebo sám, zda má funkční rodinné vztahy, připojení na internet a určité počítačové dovednosti apod.

Pokud lze odpovědi shrnout, zdá se, že zákaz shromažďování osloveným respondentům vadil. Důvodem byla absence osobního kontaktu tváří tvář s druhými lidmi. To platilo obecně bez ohledu na to, zda šlo o lidi věřící nebo nevěřící, ať se lidé chtěli scházet v kostele, v divadle nebo tělocvičně. Sdílení společného zážitku, dojmy z krásného prostředí, inspirující myšlenky či příběhy, sportovní utkání, fandění..., zákazy shromažďování ovlivnily všechny společenské události.

Jak se tedy senioři se zákazem setkávání vypořádali? Pokud měli dostatečně prostorné kostely, účastnili se bohoslužeb osobně v omezeném počtu. Tam, kde to možné nebylo, hledali faráři se svými spolupracovníky cesty ke zprostředkování církevních aktivit ve virtuálním prostředí. Faráře to stálo mnoho úsilí. Učili se novým věcem, které jim zabíraly mnoho času: založit

YouTube kanál, mít výkonný mobil nebo kameru na natáčení nebo streamování videí, pořídit mikrofony, zvukový nebo obrazový hardware apod. Kvalita přenosů či výstupů nebyla vždy příznivá, což někteří členové ze sboru špatně nesli. Ale postupem doby se nedokonalosti odstranily, investovalo se do kvalitních projekčních zařízení, přišly zkušenosti. Mladí členové sboru měli možnost se zapojit do zpracování videí, využili své znalosti z prostředí sociálních sítí, práce ve sborech se rozdělila mezi další lidi. Pak, když se spustily online bohoslužby prostřednictvím videokonferenčních platforem, vítali to všichni docela s nadšením (*„Ale musím se přiznat, když poprvé jsme se napojili online a já po delší době viděla bratry a sestry naživo přes obrazovku, tak jsem brečela. Brečela jsem dojetím, tak mě to vzalo. Takže mně to vlastně, musím říct, chybělo, tím pádem“*). U seniorů, kteří žili ve společné domácnosti s partnerem nebo širší rodinou, jsem ve výpovědích zaznamenala, že jim to sice chybělo, ale vystačili si spolu (*„Uvědomil jsem si spolu s manželkou, že nám to nějak zásadně nechybí, protože jsem viděl, že ta koronavirová doba zase pro nás měla určité výhody. Takže co jsme potřebovali v neděli, tak jsme se připojili.“*). Církev, které disponují velkým prostorem v kostele, mohly dostát hygienickým požadavkům pro setkávání v uzavřených prostorech a bylo možné v nich, kromě totální uzávěry, konat bohoslužby. Tuto možnost měla nejvíce katolická církev, jejíž kostely jsou prostorné a také se v ní mše konají každý den. V době pandemie se v nich věřící měli příležitost denně alespoň na krátkou chvíli potkat se svými bratry a sestrami (*„No, náš kostel (katolický) byl otevřený vždycky, tak jsem tam třeba i zašla.“*). V Církvě adventistů sedmého dne se online vysílání mezi věřícími příliš neujalo. Využili zde rovněž velikost prostoru jejich nově postaveného komunitního centra s modlitebnou. Od pátku do neděle pořádali postupně patery bohoslužby pro maximálně patnáct osob, z toho jedny byly speciálně pro seniory. To znamenalo velkou zátěž pro faráře a další služebníky, kteří bohoslužby zajišťovali. Velký prostor modlitebny s balkóny využili také

u metodistů v Husově ulici (*„Měli jsme povoleny bohoslužby, když bylo povoleno těch 50 osob, tak jsem se taky někdy sešli. Měli jsme respirátory a udržovali jsme ten odstup od sebe.“*). Rezervace míst na bohoslužbách se stalo ojedinělým fenoménem lockdownů.

Výjimku z řady oslovených členů církve tvořil muž, který kalendářním věkem spadal do skupiny seniorů, ale necítil se jím být a církevní aktivity pro seniory ho nezajímaly (*„No pak jsou třeba ti senioři, no a to mě zase tak nějak moc nebaví, i když mezi ně patřím, takže nechci mít tyhlensty jó seniorský myšlenky a nálady“*). Oslovila jsem ho náhodně na církevním ekumenickém setkání v rámci Aliančního týdne modliteb, protože věkově spadal výzkumného vzorku výzkumu. Při rozhovoru jsem se dozvěděla, že v Boha uvěřil v lednu 1989. Nebyl členem žádného konkrétního církevního společenství, ale některé církve v Plzni občas navštěvoval. I když jsem ho znala jen od vidění, při rozhovoru mi popisoval, jaké to v našem kostele máme, v kterých místech sedávám, co jsem kdy pro něj zajímavého řekla a mimo jiné mi kladl mnoho (někdy i osobních) otázek, jako by chvílemi vedl rozhovor on se mnou. Byl zřejmě bedlivým pozorovatelem. Svou fyzickou přítomnost v kostele nevyužíval k navazování kontaktů, potažmo vztahů s dalšími členy. Při lockdownech tak nebyl s nikým z církve v kontaktu (*„Já jsem nikoho nekontaktoval a oni mě taky nekontaktovali.“*). Bohoslužby sledoval v televizi, na online platformy se nepřihlašoval (*„To jsem nesledoval a ani nevím, jak bych to technicky udělal. YouTube vím, že se o tom mluví, ale co to vlastně je, nevím. Já prostě s těma sítěma, jak se tomu říká, jako je Instagram, YouTube nebo jak se to nazývá, toho se ničeho takového nedotýkám. Teda internet, to mám, ale tyhlensty věci, tam nejsem nijak aktivní a ani nevím, jak bych to zprovoznil. Ještě donedávna jsem měl starej počítač, kterej by to neumožňoval. Tam jsem měl Skype, ale ten jsem musel zase demontovat, protože byl počítač moc pomalej. Ted' už mám novější, tak by to šlo. Ale jak říkám, to holt by mi musel zase někdo nainstalovat,*

vysvětlit“.). Nemohl tak např. využít sociální kapitál církve, jako se o něm zmiňují jiní respondenti v souvislosti s počítačovou gramotností. Měl jiné přátele či známé z prostředí mimo církev, se kterými si v tomto období telefonoval, případně se osobně scházel nebo chodil sám na procházky. Byl osobou samostatně výdělečně činnou (turistický průvodce), při lockdownech se věnoval administrativě svého podnikání a péči o rodinný majetek. Nevyhovovala mu elektronická komunikace, raději si na úřadech všechno vyřizoval osobně. Lockdowny přečkal jako mnozí další lidé. Z jednoho případu nelze usuzovat, zda to měl snazší nebo těžší. Zdálo se mi však, že mu přece jen po lockdownu osobní kontakt s druhými lidmi chyběl. Poděkovala jsem mu za rozhovor a on ho ukončil slovy: „*Nemáte zač, za ten rozhovor. Bylo to docela příjemné a mějte se hezky taky*“.

Další způsoby vypořádání a náhrady bohoslužeb souvisí s poslední výzkumnou otázkou.

Dílčí shrnutí kapitoly: Se zákazem konání bohoslužeb se každý z respondentů vyrovnával po svém. Našli si různé alternativy na podle osobních preferencí. Žádný z nich svou víru v Boha nezpochyboval. Nejvíce jim scházel osobní kontakt s druhými lidmi, ke kterému v církvi obvykle dochází. Výjimku tvořil muž, kterému vztahy v církvi nechybí a církev navštěvuje sporadicky. Faráři hledali možnosti, jak členům zprostředkovat bohoslužby, kázání, biblické vyučování. Na počátku pandemie se očekávalo, že vše bude trvat jen několik málo týdnů. Postupem času se tyto předpoklady ukázaly jako liché. Každý sbor si našel svůj způsob konání bohoslužeb, který jeho členům vyhovoval. Nejčastěji to bylo prostřednictvím internetu. Mladí lidé měli příležitost poučit starší generaci svými zkušenostmi s online světem. V prostorných kostelech se

pořádaly bohoslužby za přísných hygienických podmínek. Mnoho jiných společných církevních aktivit se muselo dočasně zrušit.

2.4.4 Jak senioři žili svůj duchovní život a udržovali společenství

Sociální a spirituální kontakt jdou v církvi ruku v ruce. Spočívají ve společném setkání lidí před Bohem. Kázání, písně, modlitby určitým způsobem nahrazovaly sdělovací prostředky (díky ČT 2, TV Noe, Rádio 7, Rádio Proglas). Bohoslužba je však víc než kázání, písně a modlitby. Krátce řečeno, je to společné setkání a rozhovor lidí s přítomným Bohem. Zaznívá zde Slovo od Boha k lidem a rovněž lidská odpověď. Kromě slyšení Slova do ní patří i svátost eucharistie – přijímání chleba a vína na památku Ježíšovy poslední večeře. Každá církev v té době hledala uspokojivé řešení, jak se tím svátostně i prakticky v rámci protiepidemiologických opatření vypořádat. Některé církve se pokoušely o konání bohoslužby v přírodě (*„My jsme dokonce jednu dobu měli během právě lockdownu bohoslužby venku v lese, aby tam se ty lidi sejít mohli v bezpečném, nebo v relativně bezpečnějším prostoru.“*).

Všichni respondenti, kteří měli k dispozici internet, dokázali ovládat počítač, tablet nebo mobilní telefon s internetem, využívali online náhrady zprostředkování bohoslužeb nebo si alespoň vyposlechli kázání na YouTube. Jako pozitivní zkušenost se opakovala příležitost k objevení jiných církevních společenství z různých denominací nejen v Plzni, ale po celé republice, různé druhy projevů spirituality na škále od tradičních po charismatické (*„Já jsem byla nejen na bohoslužbě u nás, ale já jsem stihla metodisty, já jsem stihla CéBéčko (Církev bratrskou), i Návrat (druhý sbor Církve bratrské), (vzrušený hlas, smích radost respondentky) a já jsem se podívala do Ostravy a dokonce i na Slovensko do některých katolických kostelů a slyšela jsem tam to kázání. No a byla jsem*

úplně z toho celá vyjevená. Tak mě to zaměstnávalo, byla jsem radostná, že tak církev může žít přes tu obrazovku, že tak můžeme se spojovat. “). Ne vždy z toho domovská církev vyšla nejlépe („Popravdě řečeno, ze začátku jsem se musel vyrovnat s tím, že technicky to nebylo moc dobrý, úplně ty první přenosy. Když jsem měl bohužel srovnání s jinými sbory, jinými církvemi, tak jsem se za to naše vysílání styděl. “). Někteří se prostřednictvím platformy pro webové konference kromě bohoslužeb setkávali na domácích skupinkách, biblických a modlitebních hodinách a jiných církevních aktivitách. Pro ženy, které neměly počítač ani internet, byla jedinou náhradou duchovního společenství vysílání bohoslužeb a duchovně zaměřených pořadů v televizi. Jednu z nich farář naučil používat konferenční hovor na mobilním telefonu. Byť bez obrazu se ve virtuálním světě setkávali ke společné modlitbě („Prostě jsme se spojili telefonicky, tak dejme tomu, tak kolik nás bylo, já nevím, pět, sedm lidí vždycky, a modlili jsme se. Modlili jsme se prostě a povídali si. Modlili jsme se takzvanou, já nevím, to asi vy nebudete znát, jmenuje se to Korunka k božimu milosrdenství, a to bylo právě za odvrácení covidu, jo, takže tam máme jako takové prosby ,pro tvé bolestné utrpení, pane Ježíši, buď milostiv k nám i k celému světu' a takhle prostě se to opakuje, takže jsme používaly takovéhle modlitby. “).

Mnoho lidí tento čas využilo pro čtení, ruční práce, věnování se koníčkům, jedna žena pomáhala ostatním při zpracování podkladů týkající se akce Milostivého léta, přišla řada i na odkládané nepopulární činnosti v domácnosti. Některé seniorky rodinu nemají nebo se s různých důvodů s ostatními členy rodiny nestýkají. Za svou rodinu proto považují církev. Zákaz setkávání se jich tak bolestivě dotknul i z těchto důvodů. Protože však vztahy v církvi měly dobré, kontaktovali je ostatní nebo si volali navzájem podle osobní povahy a výše kreditu v telefonu. Lidé z církve některým zajišťovali nákupy. Dokonce se během pandemie jedna seniorka stěhovala do nového sociálního bytu, které se v Plzni postavily („Bydlím v bytě na Zátíší, ty nové domy (sociální bydlení, pozn.

autorky), co nám postavil primátor Baxa. „Nejvíc mi volala Petra. Ta pro mě hodně udělala. Ta mi zařídila hodně věcí. Obrázky mi pověsila. Pomohla mi s nábytkem. Jedině jí jsem vděčná za to, že tady mám nábytek, takže mi tu pomohla. Ona byla takový dirigent, ta to všechno zvládla.“).

Mnoho starších lidí se v pandemii naučilo používat moderní chytré telefony, tablety a další technické novinky. Myslím, že na sebe byli pyšní, že se naučili novým věcem, že měli příležitost se vidět i popovídat s druhými. Mělo to samozřejmě i psychologický dopad. Mohli být aktivní a iniciativní. I nyní pokračují ve využívání nově naučených dovedností.

Faráři osobně nebo telefonicky kontaktovali především osamocené členy církve. Věděli o jejich ohrožení samotou (*„To první, co mě opravdu hned napadlo, je slovo ‚sociální deprivace‘. To, že jim chyběl fyzický kontakt, ta možnost osobních setkání. Nemožnost prožívat a sdílet svoji víru, svoji naději, svoje přátelství, ty spirituální potřeby v rámci těch našich pravidelných setkání, ať už jsou to bohoslužby nebo ta další setkání, přátelské setkávání, takto to se projevilo velmi, velmi silně. Řekl bych, že menším ohrožením byla opravdu samotná ta nákaza.“*). Navštěvovali nemocné nebo hospitalizované. Organizovali rozvážení tištěných kázání pro členy sboru bez přístupu i internetu a církevních časopisů, věstníků a zpráv o životě ve farnosti.

Dílčí shrnutí kapitoly: Duchovní povzbuzení respondenti přijímali prostřednictvím bohoslužeb v online prostředí nebo osobní účastí v kostele, sledováním vybraných pořadů v televizi, na internetu nebo poslechem křesťanských rozhlasových stanic. Mnozí s povděkem vítali velký výběr z řady denominací a možnostmi vyslechnout si několik kázání za den. Během

pandemie se mnoho seniorů naučilo pracovat s počítači, chytrými telefony, tablety. Lidé si často četli a věnovali se potřebným domácím činnostem.

2.4.4.1 Krátký exkurz k tématu společné modlitby

Při rozhovoru s ženou z římskokatolické církve mne zaujalo, s jakým vřelým výrazem mluvila o společné modlitbě zvané „Korunka k božímu milosrdenství“. Správně konstatovala, že tuto modlitbu nebudu z protestantského prostředí znát. Uvažovala jsem o tom, proč o ní hovoří s takovým zaujetím a proč je pro ni tolik důležitá, že se k ní scházela s dalšími věřícími prostřednictvím telefonní konference. Nejsm praktický teolog a jistě svou úvahou nepostihnu všechny aspekty modlitebního jednání. Tato modlitba probíhá společně ve skupině lidí. Skládá se z několika modliteb, které mají určené pořadí, a ještě se k ní připojují další modlitby. Tyto ženy přidávaly modlitby za skončení pandemie a nemoci Covid-19. To vše se opakuje několikrát za sebou. Nepochybně tedy nese znaky náboženského rituálu. Co tedy dává modlitba člověku? V období nouzových stavů, kdy se žilo v určité nejistotě bez horizontu jejího konce, působila strukturovanost společné modlitby jako protiúzkostný faktor, jako něco známého a neměnného, k čemu se můžeme bezpečně vracet. Ze společné modlitby se náhle stává kotva v rozbouřeném období nejistoty. Člověk nemá pocit, že pro svou situaci nemůže nic udělat. Plní se tím nejen jeho spirituální potřeba, ale rovněž působí jako psychická podpora a zároveň dává význam sociálnímu kontaktu s druhými lidmi, upevňuje společenství (společně to zvládneme). Ačkoli jako jednotlivci žijí individuální životy a mají odlišné názory, společná modlitba pro ten okamžik stírá všechny rozdíly a sjednocuje modlící se lidi před svatým Bohem. Pro dobu společné modlitby se tak spojují psychické, sociální a spirituální aspekty této činnosti a přináší vnitřní pokoj do nitra člověka i posílení společenství.

2.4.5 Jak faráři zvládali dopady pandemie

2.4.5.1 Změny směrem ke společenství

Lockdowny a další vládní nařízení představovaly obrovskou zátěž také pro faráře. Faráři ve výpovědích nezávisle na sobě sdělovali, že měli, zvláště na počátku pandemie, výrazně víc práce; nebo možná stejně, ale byla tak zásadně jiná, že pro ně byla velmi náročná. Poskytovali pastorační péči jednotlivcům i společenství a zároveň i praktickou pomoc v situacích, které byly aktuálně zapotřebí. Docházeli do nemocnice za hospitalizovanými členy církve. Učili se zacházet s vizuální i zvukařskou technikou. Bylo to období ‚učení za pochodu‘, nebyl čas na absolvování zvláštních vzdělávacích kurzů (*„Byla tam pastorage, potom jsem se učil dělat s videem, což byla velmi nepříjemná záležitost, protože já jsem generace, která s tím videem v podstatě neumí. Ne, že by to technicky nešlo, ale YouTubering je opravdu peklo, takže to nebyla pro mě dobrá platforma. A potom, když bylo těch patero bohoslužeb, tak to bylo velmi náročné. Protože oni se vlastně musely připravovat tři. Pro mladý, pak byly dvě pro starší generaci a jedna pro seniory a dětská, ta byla úplně zvlášť. Troje bohoslužby za den, a připravoval jsem to předtím, plus ta pastorage, protože ti lidé potřebovali ošetřit aspoň tím telefonem, takže bylo to velmi nepříjemné období.“* „No větší zátěž byly ty bohoslužby online, protože jsme s tím neměli vůbec v začátku žádnou zkušenost ani vybavení. To se vlastně natáčelo na mobily, pak se to stříhalo, bylo s tím strašně práce. A ty samotné bohoslužby online jsou úplně jiné než ty v kostele. Takže to se musí všechno promyslet do detailu a bylo s tím vlastně daleko víc jako práce.“ „Míň práce to nebylo. Byla to jiná práce. Já jsem to vlastně vnímal, jako že je jí výrazně víc. Ale bylo to vlastně spíš, že to mělo jiný charakter a že se mi moc nedařilo na to přestat myslet. Že jsem prostě se tím pořád nějak zabýval ve své myslil. Pořád jsem se za někoho modlil, nebo jsem s někým nějak komunikoval, kdo to měl nějaký špatný. Měli jsme v nemocnici našeho kamaráda, který nakonec potom umřel. Tam jsem za ním chodil skoro

každý den...“). S ohledem na komunikační schopnosti členů sboru hledali faráři nevhodnější platformu pro způsoby prostředkování kázání nebo online setkávání. Slýchali kritiku, že to není v dostatečné kvalitě, špatný zvuk, chybné titulky atp. Když někomu měli telefonovat, i oni sami občas prožívali obavy, zda si s dotyčným porozumí. Mezilidské vztahy se musí tvořit i mezi farářem a farníky a někdo to trvá. Někdy se setkali s náznaky kritiky, určitou mírou nedůvěry, jestli se někde „neválí“. Hořce nesli, když si farníci jejich kázání pouštěli při obědě nebo se na online bohoslužby připojovali rovnou z postele. Ztrácel se svátostný bohoslužebný ráz, důstojnost bohoslužebného rituálu, jeho koinonická funkce. Scházela jim společná setkávání po bohoslužbách při kávě, výlety, grilování, vzájemné osobní návštěvy.

2.4.5.2 Vlastní zdroje odolnosti

Faráři byli časově velmi vyčerpáni a sami potřebovali nabírat duševní i fyzickou sílu. Jako podporu vnímali aktivní zapojování členů sboru do příprav bohoslužeb a s nimi spojených aktivit (hudba, zpěv, čtení biblických textů apod.). Usilovalo se o co nejlepší kvalitu při omezených zkušenostech a v domácích laických podmínkách. Mnozí senioři jim vyjadřovali svou vděčnost, že je vůbec něco při lockdownech k dispozici.

Víra a modlitba pomáhaly nejen seniorům, ale rovněž farářům (*„Tak doufám, že můžu říct, aby to nevyznělo příliš nadneseně, takže modlitba. Je to takový očekávatelný, až se to trošku člověk bojí říct, jako že se to od něj očekává, že to řekne. Že jo? Ale myslím to vážně“*). Období pandemie na ně kladlo enormní nároky. Nejen, že stále zajišťovali chod sboru a přemýšleli nad formami aktivit pro své členy, ale někteří sami měli své stárnoucí rodiče nebo sami byli senioři nebo měli své zdravotní potíže. Ocenili, že jim druzí telefonují a ptají, zda něco potřebují a čím jim mohou být prospěšní. Většinou byli členové farností pro

faráře zdrojem povzbuzení („Ano, a dávali mi i zpětnou vazbu, že si cení toho, že vlastně jsme šli nad rámec toho a že jsme dělali víc právě těch bohoslužeb a tyhle věci, takže byla tam určitě zpětná vazba. A co se týče podpory? Určitě, modlili se za mě, takže vnímal jsem, že určitá část toho sboru si toho cenila a nějakým způsobem duchovně mě podporovali.“). Velkou posilou byla v opora manželských vztazích, společných modlitbách, procházkách a jiných činnostech („Člověk hledá sílu v takovýchto situacích, kdy je i on sám ohrožen, protože já jsem byl zrovna krátce po operaci, druhé operaci srdce, takže jsem hledal v modlitbě, společný modlitbě s manželkou a pochopitelně ten zdroj té síly se hledá v Písmu a ve vzájemné opoře, a kdy i ti druzí nám volali a ptali, jak se máme. A takže i my, jako senioři, jsme od ostatních cítili velkou podporu, a to mně dodávalo sílu, abych i já mohl dál sloužit těm ostatním“). V případě komunity saleziánů to bylo podobné („Čerpám sílu z bohoslužby samozřejmě, z modlitby. A taky to, že jsme v komunitě, že nejsem sám, jsme tady čtyři kněží plus dva saleziáni laici. Tak to, že jsme to mohli prožívat takhle společně, i to bylo takový dobrý, že jsme nebyli izolovaní a sami.“). Význam měl i čas vyhrazený pro sebe a určitá psychohygienu (Chodil jsem běhat. A taky došlo na knížky, které dlouho čekaly, než si je přečtu.). Potěšující byl i zájem projevený zájem od nadřízených („A jakmile třeba zachytili depresivnější tón v mém hlase, tak musím pochválit naši představitelku, tak okamžitě zavolala a byl z toho hodinový rozhovor velice osobní, velice důvěrný a neskutečně posilující.“). Společným jmenovatelem povzbuzení farářů i farníků jsou vzájemné vztahy. Jak slovem, tak činem je možné ublížit i potěšit. Zájem jeden o druhého je zásadním činitelem pocitu lidské důležitosti („Chtěl bych zdůraznit, že tím, že jsme takhle malý společenství, kde jeden o druhém víme daleko víc, tak se jakoby blíže známe, tak tam si myslím, že to oceňuju nejvíc. Protože jednak se na nás ostatní ptali, volali nám, modlili se za nás, a i se ptali, kde by mohli prakticky pomoci. Takže, tím že jsem duchovním sboru, ale i senior, tak se v mé osobě spojovaly

jak ten zájem o ostatní, tak i ten o nás jako i s manželkou jako seniory, a tak jsme byli takovým středem toho společenství. A vnímal jsem, že to velmi dobře funguje a byl jsem za to Pánu vděčný.“). Rovněž pokora, vděčnost a vědomí sounáležitosti.

Dílčí shrnutí kapitoly: Faráři období pandemie a lockdownů charakterizovali vesměs jako náročné vzhledem k novým požadavkům, které byly spojeny se zajištěním bohoslužeb. Dopady pandemie pocíťovali sami na sobě a svých rodinách, a rovněž měli starost o nemocné či osamělé členy sborů. Řešili praktický provoz vlastních domácností a současně hledali vhodný způsob naplňování spirituálních potřeb svých i členů církve. Oporu měli ve svých rodinách, mezi členy církve, čerpali sílu z osobní modlitby, projeveného zájmu ze strany svých nadřízených a rovněž z osobních odpočinkových činností, nejčastěji procházek nebo běhání v přírodě. Náhle do popředí vystoupil význam obyčejných lidských setkávání, která se jinak považují za samozřejmá.

3 Shrnutí

V předchozích kapitolách byly popisovány běžné i neobvyklé jevy, které vyplynuly z analýzy polostrukturovaných rozhovorů a byly podloženy spektrem výroků z výpovědí respondentů. Vybrány byly odpovědi, které se zdály něčím zajímavé, výjimečné, některé si protirečily. Dokládá to jedinečnost prožívání životních situací každého respondenta výzkumu. Je třeba akceptovat, že tyto výpovědi odpovídaly názorům a zkušenostem oslovených mužů a žen v konkrétní den v určité době. Dnes by se s odstupem měsíců pravděpodobně vyjádřili jinak.

Z provedených rozhovorů vyznívá, že žádný z respondentů nepodléhal panice, která se o seniorech prezentovala v médiích. Lze to snad připisovat jejich životním zkušenostem, překonáním různých obtíží, prioritám. Senioři v době lockdownů poctivě dodržovali pravidla, jak byla doporučena vládními nařízeními. Sice se s některými vnitřně zcela neztotožňovali, ale podřídili se. S podobnou nemocí neměl nikdo zkušenosti a v určitých případech v hygienických opatřeních viděli smysl. Při osobních setkáních akceptovali používání respirátorů a desinfekci rukou. V kostelech postupem času přestali dodržovat rozestupy. Přece jen jim chyběl osobní kontakt a dotyk alespoň formou podání ruky. Když se později začalo s očkováním, většina z nich ho podstoupila. Dělali to s ohledem na sebe i na své okolí, v našem případě na další členy církve.

Z rozhovorů bylo patrné, že po dobu pandemie museli v mnohém omezit své zvyklosti a naučit se žít jinak. To u starých lidí bývá problém, jak pěkně vyjadřuje staré české přísloví o starých psech a nových kouscích. Nejvíce strádali omezením sociálních kontaktů. Díky telefonům a počítačům mohli alespoň částečný kontakt udržovat. Za to byli velmi vděční. Mediální tlak, dal

by se použít průměr mediální pandemie, mnohé seniory vystrašil daleko víc, než jaká byla skutečnost, byť i ta byla vážná.

Nejvíce byli ohrožení senioři, kteří žili sami. V případech, kdy žádnou biologickou rodinu neměli nebo se s jejími členy nestýkali kvůli vzdálenosti nebo špatným rodinným vztahům, stávala se církev, rozuměno lidé v ní a vztahy mezi nimi, rodinou náhradní. Výhodu měli senioři, kteří žili ve spokojeném manželství, a také jednotlivci, kteří byli v církvi zapojeni do některých služeb, které se pandemií neukončily, jen přešly do online prostoru. A také ti, kdo po šedesátém pátém roce ještě byli zaměstnáni v pracovním poměru. Faráři uváděli, že měli o svých členech přehled a osobně nebo zprostředkovaně s nimi udržovali kontakt. Pro člověka je sociální kontakt a pocit důležitosti či potřeby pro druhého významný. Těžko se smíruje s tím, že je zbytečný a zapomenutý. Věřícího může o jeho hodnotě ujišťovat důvěra, že nikdy není zapomenutý Bohem. A samozřejmě se nabízejí další povzbuzení, která plynou z aktivní víry a vztahu s Bohem. Toto téma se v církvi často opakuje a v ideálním případě se skutky lásky vůči bližním víra rovněž projevuje.

Jako klíčová se pro období pandemie ukázala jedna ze čtyř zmiňovaných funkcí církve – koinonie. Soudržnost blízkého společenství bratrů a sester ve víře, upřímnost vztahů, vzájemná péče a podpora významně přispěly ke zvládnutí uvedeného období. Hovořili o ní faráři (bratři z komunity saleziánů), tak i běžní členové církve. V měřítku důležitosti ji velmi vysoko oceňovali především ti, kteří církev považují za svou rodinu. Celou bakalářskou prací se jako červená nit táhne důležitý význam kvalitních sociálních vztahů mezi lidmi. Je to věc, kterou může ovlivnit každý jedinec svým vztahováním se k druhým.

Jako dobrá povahová vlastnost seniorů se při zvládnutí pandemie projevila humor a vděčnost. Zajímavé bylo, že žádný z respondentů se nezmínil o smrti. V rozhovorech třikrát padlo slovo strach. Bylo to v kontextu se začátkem

pandemie, kdy ve společnosti panoval částečný chaos a nikdo v podstatě nevěděl, jak se situace bude vyvíjet. Někteří z nich onemocněním Covid-19 osobně zakusili. Slovní spojení ‚strach ze smrti‘ nevyslovil nikdo z respondentů. Je možné se domnívat, že v tomto případě hrála roli víra jejich v Boha a evangelijní naděje ve vzkříšení. Z výzkumu není možné jednoznačně potvrdit, že by respondenti prožívali významné psychické potíže, že se se situací v izolaci nedokázali vyrovnat a výrazně strádali. Proti tomu, jak byli vykreslováni médii coby ohrožená věková skupina, se s ní náhodně vybraní respondenti víceméně dobře vyrovnali.

Faráři poskytovali pastorační péči individuálními rozhovory a různými formami bohoslužeb podle aktuálně platných nařízení. Všichni se seznamovali s online prostředím a mapovali své možnosti při ovládnutí techniky i způsobech provedení.

Výzkum mezi seniory v čase pandemie onemocnění Covid-19 jistě není ojedinělý. Bude zajímavé porovnávat i další výstupy a interpretace jiných výzkumníků. Z výzkumu vystupuje do popředí význam a důležitost dobrých sociálních vztahů, víry a církevního společenství, obzvláště při prožívání těžkostí.

4 Závěr

Cílem práce bylo popsat dopady pandemie onemocnění Covid-19 na životy seniorů, kteří jsou věřící a navštěvují některou z plzeňských církví. Zabývala se tím, jak zvládli období pandemie, zda jim víra v Boha a příslušnost do některého církevního společenství pomáhala a zda měla nějaký významný vliv pro jeho překonání, jak se vypořádali se zákazy shromažďování většího počtu osob, a tedy i konání bohoslužeb, jak v té době uspokojovaly své spirituální a sociální potřeby. Proto byl formou polostrukturovaných rozhovorů mezi seniory a také mezi duchovními proveden kvalitativní výzkum.

Toto období bylo náročné pro celou společnost a ovlivnilo život všech věkových skupin. Sama jsem v době pandemie byla ovlivněna informacemi z médií a musela jsem se podřizovat vládním nařízením, nemohla jsem navštěvovat církve. Na rozdíl od seniorů jsem aspoň stále chodila do zaměstnání, na online přednášky v rámci studia na ETF a také jsem součástí široké biologické rodiny. Zajímalo mě tedy, jak prožívali toto období lidé s omezenými sociálními kontakty a zda v tom hrála církev nějakou roli. Pro doplnění výpovědí členů církve jsem oslovila faráře z některých plzeňských církví a zjišťovala jsem, co v této době dělali především pro starší členy svých církví, a jakou zátěž museli faráři sami zvládnout. Někteří faráři o závěry z výzkumu projevili zájem. Může jim posloužit jako reflexe jejich jednání, i jako případná inspirace pro jiné neočekávané situace. Rovněž si mohou vzít příklad z aktivit jiných církví.

Díky zpracování podkladů a psaním bakalářské práce jsem získala nový pohled na život seniorů. Stále je poněkud teoretický. Mohu snad ale částečně porozumět světu starších lidí a na svůj budoucí život se dívat bez úzkostných obav.

Jsem vděčná za církev, ve které má každý člověk své místo, kde je přijímán a vítán, ve které může dělat chyby, sdílet navzájem své starosti i radosti lidského

života. Po skončení studia bych se chtěla vrátit k vedení domácí skupinky, obnovit práci se seniory v našem sboru, která před několika lety skončila, prohloubit studiem získané informace, např. témata reminiscence nebo bibliodramatu a zavést je na seniorské aktivity. Propojit dětskou a seniorskou generaci společnými projekty. Jistě přijdou i další nápady.

Bakalářská práce byla dobrou záminkou pro rozhovory s mnoha lidmi vyššího věku. Setkala jsem se v ní s ochotnými lidmi a vyslechla jsem střípky z jejich životních příběhů. Důležité bylo jim naslouchat a správně se ptát. Jejich humor, vyjadřovaná vděčnost a pokora k životu je v mé paměti stále živá. Dali mi svou důvěru a nechali mne nahlédnout do jejich soukromí. Často na ně myslím. Snad jsme se obohatili navzájem. Přála bych si, abychom si jako lidé vycházeli navzájem vstřícně napříč generacemi i názory a žili vedle sebe ve vzájemné úctě a respektu.

Seznam literatury

Bible, Ekumenický překlad. Praha 1985.

BOHUSLAVOVÁ, Renáta. Klausova výzva ke vzpouře rozzlobila ČSSD. Jako Kim Čong-un, měl by zůstat doma. In: *IDnes.cz* [online]. Praha: Mafra, 2020, 22. 4. 2020, 13:31 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/klausova-vyzva-ke-vzpoure-rozzlobila-cssd-jako-kim-cong-un-mel-by-zustat-doma-40321407> .

CASCELLA, Marco, Michael RAJNIK, Scott ALEEM a Raffaella DI NAPOLI. Features, Evaluation, and Treatment of Coronavirus (COVID-19). In: *National Library of Medicine* [online]. Treasure Island, Last Update: May 4, 2022 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK554776/> .

CIKHART, Martin. *Jak epidemiologická opatření proti onemocnění covid-19 ovlivňují péči o seniory z psychologického hlediska?* časopis Sociální služby, ročník 23. Číslo: 4/2021, s. 14-15.

COVID-19 a SARS-CoV-2 In: *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online] [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19--napoveda>

Covid-19 byl vloni druhou nejčastější příčinou smrti. In: *Český statistický úřad* [online]. 30. 6. 2021 [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/covid-19-byl-vloni-druhou-nejcastejsi-pricinou-smrti> .

ČELEDOVÁ, Libuše, KALVACH Zdeněk, ČEVELA Rostislav, *Úvod do gerontologie*. Vydání první. – Praha : Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. 152 s. ISBN 978-80-246-3404-3.

ČEVELA Rostislav; KALVACH, Zdeněk; ČELEDOVÁ Libuše, *Sociální gerontologie : úvod do problematiky*. Vydání první. Praha : Grada, 2012, 263 s., ISBN 978-80-247-3901-4 (brožováno).

ČTK. *Nákupní hodiny určené seniorům nadále platí. ,O víkendu by se čas mohl lišit,‘ řekl Babiš.* In: *Český rozhlas* [online]. 13.5.2020 [cit. 2022-05-07].

Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koronavirus-nakupy-seniori-obchody-oteviraci-doba-andrej-babis_2005131408_zit .

ČTK a IDNES.CZ. *Nejsou lůžka, pacienty vybírat musíme, říká primář ze sokolovské nemocnice*. In: *IDnes* [online]. 11.2.2021 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/karlovy-vary/zpravy/primar-martin-straka-nemocnice-sokolov-covid-kriticka-situace.A210211_112027_vary-zpravy_ba .

DAŇKOVÁ, Šárka, Miroslav ZVOLSKÝ a Ladislav DUŠEK. COVID-19: Zprávy a metodiky: COVID-19: Metodický rozbor (zemřelí). In: *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 2.11.2020 [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19/zpravy-a-metodiky> .

DOLEŽAL, Tomáš. Co je triáž (triage). *Zdravotnické právo a bioetika* [online]. 26.3.2020 [cit. 2022-05-27]. Dostupné z: <https://zdravotnickepravo.info/co-je-triaz-triage/> .

ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený : devět věků člověka*. [Z anglického originálu přeložil a doslov napsal Jiří Šimek]. Vydání druhé, přepracované, v Portálu první. Praha : Portál, 2015, 152 s. ISBN 978-80-262-0786-3.

GRÜN, Anselm, *Umění stárnout*, z německého originálu přeložil Vojtěch Černý, Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009, 143 s. ISBN 978-80-7195-316-6 (brož.).

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, *Ageismus, věkové rozdělení a zkušenost stáří v době krize: Zamyšlení nad společenskými dopady pandemie COVID-19*. In *Sociologický časopis* 2021, ročník 57, číslo 2, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2021, s 157, ISBN 978-807330-371-6.

HAŠKOVCOVÁ, Helena, *Fenomén stáří*. Vydání první. Vydala Panorama, Praha 1990. 416 s. ISBN 80-7038-158-2.

JENŠOVSKÝ, Jiří. Sarkopenie: definice a diagnostika nové nemoci. In: *Clinical Osteology* [online]. Brno: Facta Medica, 2019, 11.3.2019, **24**(1), 14-18 [cit. 2022-05-07]. ISSN 2571-1334 [online]. Dostupné z:

<https://www.prolekare.cz/casopisy/clinical-osteology/2019-1-31/sarkopenie-definice-a-diagnostika-nove-nemoci-113404>.

KOLÁŘ, Petr. Respirátory končí, covid ne. Chystáme se na horší mutace, říká ministr Válek. In: *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 6.3.2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/respiratory-konci-covid-ne-chystame-se-na-horsi-mutace-rika-ministr-valek/>.

Koronavirus zabíjí dramaticky v domovech důchodců po celé Evropě. In: *Novinky.cz* [online]. Seznam.cz, 4.4.2020 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/koronavirus-zabiji-v-domovech-duchodcu-po-cele-evrope-40319365> .

MACHÁLKOVÁ, Zuzana. Etika v lékařství v době pandemie: Rozhoduje o poskytnutí ventilátoru věk pacienta, nebo ne?. In: *Český rozhlas* [online]. 28.4.2020 [cit. 2022-05-27]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/etika-v-lekarstvi-v-dobe-pandemie-rozhoduje-o-poskytnuti-ventilatoru-vek-8192463> .

MARTÍNEK, Michael. *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit v ČR*. Vydání první. Praha : Portál, 2016. 320 s. ISBN 978-80-262-1116-7.

MUSIL, A. Seniory nelze paušalizovat, během covidu-19 ukázali svou statečnost, věří ředitel Života 90. In: *Ct24.cz* [online]. Praha: Česká televize, Události, komentáře, 2021, 10.1.2021 [cit. 2022-04-27]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3252130-senior-y-nelze-pausalizovat-behem-covidu-19-ukazali-svou-statecnost-veri-reditel>.

Naděje dožití a pravděpodobnost úmrtí. In: *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2022-05-07].

Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&skupId=1289&filtr=G%7EF_M%7EF_Z%7EF_R%7EF_P%7E_S%7E_U%7E301_null_&katalog=32592&pvo=DEMD002&pvo=DEMD002&c=v3~8__RP2020.

NČS. Máme vás oživovat? ptají se v Británii napřímo seniorů. In: *Novinky.cz* [online]. Seznam.cz, 8.4.2020 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/mame-vas-ozivovat-ptaji-se-v-britanii-naprimo-senioru-40319779> .

NEUNER, Peter. *Ekumenická teologie: hledání jednoty křesťanských církví*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2001. 311 s. ISBN 978-80-0702-140-84.

ONDRUŠOVÁ Jiřina, KRAHULCOVÁ, Beáta a kol, *Gerontologie pro sociální práci*. Vydání první. Universita Karlova Praha. Karolinum, 2019. 368 s. ISBN 978-80-246-4383-0.

Onemocnění novým koronavirem SARS-CoV-2: Základní informace covid-19, 6. aktualizace k 29.10.2020. In: *Státní zdravotní ústav* [online]. 29.10.2020 [cit. 2022-05-24]. Dostupné z: <http://www.szu.cz/tema/prevence/onemocneni-novym-koronavirem-sars-cov-2-drive-2019-ncov> .

PACOVSKÝ, Vladimír, *Geriatrická diagnostika*. Vydání první. Vydalo nakladatelství SCIENTIA MEDICA, spol. s r.o., Praha 1994. 150 s. ISBN 80-85526-32-8.

PAVEL, Jan. *Nebojme se pravdy: nedostatky lidí a provinění církve*. Vydání první. Praha: Zvon, 1997, 202 s. ISBN 80-7113-196-2.

PROCHÁZKA, Pavel. *Pastorační doprovázení*. Praha : Institut vzdělávání ECM, 2013. 139 s. ISBN 978-80-7356-034-8.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Vydalo PAIDO. Brno 1998. 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

STÁREK, Lukáš. Duševní poruchy ve stáří. *Sociální služby*. **22** (prosinec 2020), s. 26. ISSN 1803-7348.

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet, *Základy kvalitativního výzkumu*. Přeložil Stanislav Ježek. Vydání první. Vydalo nakladatelství Albert Boskovice ve spolupráci se Sdružením Podané ruce Brno, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X.

STUART-HAMILTON, Ian, *Psychologie stárnutí*. Z anglického originálu přeložil Jiří Krejčí. Vydání první. Praha : Portál, 1999, 320 s. ISBN 80-7178-274-2.

SUCHOMELOVÁ, Věra. *Caritas et veritas: Pastore v domově pro seniory* [online]. 2015. Teologická fakulta, Jihočeská universita v Českých Budějovicích

[cit. 2022-05-24]. ISSN 1805-0948.
Dostupné z: <https://www.caritasetveritas.cz/magno/cev/2015/mn2.php>

SUCHOMELOVÁ, Věra, *Senioři a spiritualita : duchovní potřeby v každodenním životě*. Vydání první. Praha : Návrat domů, 2016, 303 s., ISBN 978-80-7255-361-7 (brožováno).

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vydání druhé. Praha : Portál, 2014. 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

ŠVIHEL, Petr. Ztrácí chuť žít. Přibývá seniorů, kteří kvůli pandemii zvažují sebevraždu. In: *Seznamzpravy.cz* [online]. 7.3.2021 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ztraci-chut-zit-pribyva-senioru-kteri-kvuli-pandemii-zvazuji-sebevrazdu-145825>.

Usnesení č. 134/2021 Sb. čl. II odst. 5, bod c) vlády České republiky o přijetí krizového opatření č. 299 ze dne 18. března 2021. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-134>.

VÁGNEROVÁ, Marie, *Vývojová psychologie*. (Dětství, dospělost, stáří). Vydání první. Praha : Portál, 2000, 528 s. ISBN 80-7178-308-0.

V České republice jsou první tři potvrzené případy nákazy koronavirem. In: *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 1.3.2020 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/v-ceske-republice-jsou-prvni-tri-potvrzene-pripady-nakazy-koronavirem/>.

V ČR zemřel první pacient pozitivní na koronavirus. In: *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. Praha: MZ ČZ, 2020, 22.3.2020 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/v-cr-zemrel-prvni-pacient-pozitivni-na-koronavirus-2/>.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Výzva z zastavení ageismus a věkové diskriminace v době koronaviru*. Co je ageismus? In: *MUNI FSS* [online]. 10.4.2020 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <https://www.ageismus.cz/>

Vláda vyhlásila nouzový stav do 28. března, od pondělí se zpřísní pravidla pro volný pohyb či maloobchod a opět uzavřou školy. In: *Ministerstvo zdravotnictví*

ČR [online]. 27. 2. 2021 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/vlada-vyhlasila-nouzovy-stav-do-28-brezna-od-pondeli-se-zprisni-pravidla-pro-volny-pohyb-ci-maloobchod-a-opet-uzavrou-skoly/>.

VODÁČKOVÁ, Daniela a kol., *Krizová intervence*. Vydání čtvrté, aktualizované. Praha : Portál 2020. 544 s. ISBN 978-80-262-1706-6.

V souvislosti s vyhlášením nouzového stavu se zakazují akce s účastí přesahující více než 30 osob, omezuje se také přítomnost veřejnosti ve vybraných zařízeních. In: *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online] 12.3.2020 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/v-souvislosti-s-vyhlasenim-nouzoveho-stavu-se-zakazuji-akce-s-ucasti-presahujici-vice-nez-30-osob-omezuje-se-take-pritomnost-verejnosti-ve-vybranych-zarizenich/>.

Přílohy

Příloha č. 1

OTÁZKY PRO ČLENY CÍRKVE

Rozhovor se koná v rámci výzkumu pro mou bakalářskou práci na téma naplňování sociálních a spirituálních potřeb seniorů v plzeňských církvích v čase pandemie covidu 19. Vaše odpovědi nebudou nikde spojeny s Vaším jménem, bude se s nimi pracovat anonymně. Pro naplnění požadavků GDPR od Vás přesto potřebuji vyslovit souhlas s nahrávkou.

Kde bydlíte? Plzeň mimo město byt rodinný dům

S kým žijete? sám v manželství vícegenerační rodina

Cítíte nějaká omezení nebo trápení spojená s Vaším věkem? Jak se s nimi vyrovnáváte? Co Vám pomáhá?

Udržujete vztahy s Vašimi blízkými, rodinou? Jak jste s nimi spokojen/a?

Kam chodíte, co navštěvujete, když vycházíte z domova? Jaký je účel Vašich vycházek?

Chodíte do některé z plzeňských církví?
pravidelně 1/týden nepravidelně aspoň 1/měsíc občas

Co všechno se u vás v církvi (ve sboru, farnosti) koná a čeho se osobně účastníte?

Chyběly Vám bohoslužby/mše a osobní setkávání v církvi/v kostele v době zákazu shromažďování (zejména na jaře 2020)? Proč Vám chyběly/proč ne?

Pokud ano, jak jste se s jejich omezením vypořádal/a, co jste dělal/a?

Byla možnost bohoslužby nějak nahradit? Co Vaše církvev pro své farníky/členy dělala?

Měl/a jste možnost účastnit se bohoslužeb/jiných setkání věřících on-line nebo poslouchat/číst kázání na internetu?

Jak Vám tyto formy vyhovovaly?

Máte k dispozici počítač? Umíte zacházet s PC a najít si správné webové stránky? Kdo a kdy Vás to naučil?

Zaznamenal/a jste v době zákazu shromažďování zájem o Vaši osobu ze strany církve? Kdo a jak Vás kontaktoval?

Cítil/a jste v nich oporu a opravdový zájem o Vaši osobu?

Kontaktoval/a jste Vy sám jiné lidi z církve?

Stál/a jste o setkávání v církvi přes potenciální riziko nákazy?

Stýkal/a jste se s přáteli i přes riziko nákazy? Byli z církve nebo i odjinud? Pokud Ano, jaký jste měl/a důvod?

Měl/a jste strach z nákazy covidem-19? Kdy zejména?

Prošel/a jste nemocí. Onemocněl někdo z Vašich blízkých či přátel? Zemřel někdo?

Pokud jste neonemocněl/a, myslíte si, že Vás ochránila izolovanost od jiných lidí, pravidelné testování, vakcinace nebo něco jiného?

Jak Vám bylo v izolaci od jiných lidí? Co jste dělal/a? Čím jste se zabýval/a?

Jakou roli ve zvládnání epidemie u Vás hrála Vaše víra, Vaše rodina, příroda? Z čeho jste čerpal/a sílu/energii/duševní pohodu?

Kontaktoval/anebo navštívil/a jste během tohoto období nějaké odborníky – psychologickou poradnu, psychoterapeuta, lékaře, tísňovou linku apod?

Muž   Žena

Věk: 65 – 70   71 – 80   81 – 90   91 – a víc

Příloha č. 2

OTÁZKY PRO DUCHOVNÍ

Rozhovor se koná v rámci výzkumu pro mou bakalářskou práci na téma naplňování sociálních a spirituálních potřeb seniorů v plzeňských církvích v čase pandemie covidu 19. Vaše odpovědi nebudou nikde spojeny s Vaším jménem, bude se s nimi pracovat anonymně. Pro naplnění požadavků GDPR od Vás potřebuji vyslovit souhlas s nahrávkou.

Kolik má přibližně členů společenství/sboru/farnosti a kolik z toho je v seniorském věku? (procentuálně) (Senior – myšlena osoba pobírající starobní důchod ve věku nad 65 let).

Kolik lidí chodilo na bohoslužby před covidem/před jarem 2020 a kolik jich chodí v současné době?

Jakým způsobem mohou senioři ve Vaší církvi naplňovat své sociální a spirituální potřeby? Co všechno se ve Vašem společenství koná a čeho se mohou senioři účastnit? Pravidelné akce. Jednorázové akce.

Jak si myslíte, že senioři využívali dobu omezené účasti na bohoslužbách/na mších?

Jak jste ve Vaší církvi/v kostele nahrazovali bohoslužby/mše v době zákazu shromažďování (zejména na jaře 2020)? Co Vaše církvev pro své farníky dělala?

Čím byli, podle Vás, senioři v době zákazu shromažďování/lockdownu ohrožení?

Jak jste zajišťoval péči o členy – seniory ve Vašem společenství? Měli možnost účastnit se bohoslužeb/jiných setkání věřících on-line? Poslouchat/číst kázání na internetu?

Pokud se vysílaly bohoslužby/mše online, uměli se vaši senioři připojit v počítači? Nebo jak jste to řešil?

Jaké byly Vaše osobní zdroje odolnosti pro překonání tohoto období? Jak jste o sebe pečoval, zachovával si energii? Cítil jste oporu od členů svého společenství? Jak se projevovala?

Příloha č. 2

Rozhovor č. 19, žena, žije sama, 73 let, Datum schůzky 28.1.2021

Rozhovor se koná pro moji bakalářskou práci, která je na téma naplňování sociálních a spirituálních potřeb seniorů v plzeňských církvích v době pandemie covidu-19. Tvé odpovědi nebudu nikde spojovat s tvým jménem a budu s nimi pracovat anonymně. Pro naplnění požadavku GDPR od tebe potřebuji vyslovit souhlas s nahrávkou.

Ano, souhlasím s nahrávkou.

Děkuji ti. Zeptám se na začátku, kde bydlíš?

Bydlím v Plzni v domově pro důchodce.

Jaká vnímáš omezení nebo trápení, která jsou spojená s věkem.

Jak léta přibývají, tak přibývají nemoci. Takhle to vnímám já.

Setkala ses někdy s posmíváním, znevažováním jen proto, že jsi starší?

Vůbec nemám takovou na životní zkušenost. Naopak ke mně se teď lidi z nějakého neznámého důvodu obracejí a chtějí mi třeba pomoc. Normálně i venku na ulici.

Udržuješ vztahy se svými blízkými a rodinou?

Já rodinu nemám, jsem sama. Udržuji vztahy se sourozenci v církvi.

Jsi spokojená s těmi vztahy. Máte pěkné vztahy?

Ano většinou ano, já jsem mezi lidmi léta, a taky se hold vyvalí něco zlého. Je jedna rodina, se kterou teď nemám dobré zkušenosti.

Když odcházíš z domova, kam chodíš?

Většinou nakupovat, nikam jako moc nechodím, protože nemůžu, mám problémy s kloubama.

A třeba něco jako nějakou vycházku, výlet si dopřeješ?

To už taky nemůžu, protože i nemůžu dýchat a jak chodím a namáhám ty kosti, ta kolena, mám astma, takže tím pádem hůř dýchám, jak to bolí, tím pádem vlastně mám problém.

Navštěvuješ některou z plzeňských církví?

Ano navštěvuji a jsem za to hrozně ráda, že tam jsem.

Jak často tam chodíš? Zvládáš pravidelně každý týden nebo nepravidelně nebo třeba aspoň jednou za měsíc. Jaká je to frekvence?

Když můžu, tak bych ráda každý týden. Ale omarodila jsem, a tak to nejde.

Co všechno se ve tvé církvi koná a jestli se něčeho můžeš nebo jsi se aspoň v minulosti účastnila?

Když ze začátku, když ta církev začínala, tak začaly různé školky (základy křesťanské víry, pozn. autorky) a takové různé vyučování o Ježíši a to mě hrozně pomáhalo, nabíjelo energií. Teď jsou tam v církvi děti, mě hrozně baví, ten pohled na ty děti, jak se radují.

Pravidelné aktivity, které se opakují každý týden v kostele, v té církvi, to je co, třeba?

No určitě tam je bohoslužba, máme dobré kazatele, je to srozumitelné pro mě jako seniorku, to člověka nabije ta doba, co tam strávím.

Máte tam nějaká setkání, která ani nejsou o Bohu, nebo s modlitbou, ale jen tak, abyste se sešli spolu s ostatními.

To tam máme vždycky po bohoslužbě, tak chodíme na kafe, máme tam sestřičky, které něco upečou, to je taková posvátná chvíle, když tam všichni jsme dohromady a povídáme si, ten týden jsme se neviděli, ale každý leccos zažije takovýho nečekaného, prostě to probereme.

Takové jako návštěva, vid'?

Je to děsně fajn.

Chyběly ti bohoslužby nebo tahle setkávání, když byl zákaz shromažďování v době covidu?

No chyběly, to je jasný, ale vůbec kontakt se sourozenci, to je pro mě dost podstatná věc.

Jak ses s tím vypořádala?

Co jsem mohla dělat? Nic nemůžu dělat, musím prostě se modlit, abych dostala sílu a zvládla to.

A byli jste aspoň jakém spojení, v nějakém kontaktu?

To jo, to jo telefonem. To si povíme, protože už jsme starší, je nás víc těch starších a přichází ty choroby, tak my si to takhle povíme, protože se jedna za druhou modlí. Podpoří vlastně toho člověka.

Bylo možné ty bohoslužby nějak nahradit? Co vaše církev dělala?

Já jako hodně čtu, bibli, a prostě mi to hrozně se líbí. Já to neumím vypovědět. Bibli považuju za to nejlepší, co mě v životě potkalo.

Takže si četla víc bibli. A třeba taky nějakou jinou literaturu?

No ano, ano, ale vždycky to bylo, prostě nějaké vyučování, o Ježíši, jeho životě, o apoštolech. Člověk z toho může čerpat.

A ty bohoslužby, jak se ve vaší církvi konaly bohoslužby, jakou formou je nahrazovali, když se lidi nesměli scházet?

No přes počítač prostě.

Nějaký online jste měli?

Ano ano.

Jak jsi se zvládla připojovat? Umíš s počítačem?

No moc mi to nejde. Ale myslím si, že už to docela pochopím a jak to mám dělat. Protože ono dostat počítač ve vyšším věku, ten mi dal jeden sourozenec, strašně hodný chlapec, je to takový, už mi ten mozek nepracuje tak jako dřív.

Takže ten tě to trošku naučil, jak se můžeš připojit?

Ano ano.

Taky jsi měla možnost koukat se a najít si jiné služby z jiných církví nebo kázání na internetu. To ti taky šlo?

No, to nějak nezvládám, prostě jsem teďka nějak nemocnější, tak toho moc nezvládám. Prostě je ten muziky nějaký vygumovaný.

Zaznamenala jsi v době, kdy se teda ta církev nemohla scházet, zájem o tebe ze strany církve?

Ano. Ano.

Kdopak tě kontaktoval?

Kontaktuje mě často Staša i náš kazatel. I leckterý sourozenci, holt jim vytanu na mysli, tak mi zavolají. Popovídáme si krátce. Ono stačí jenom chvílička, ale to vědomí je, že toho člověka můžu oslovit, že s ním můžu probrat nějakou situaci, tak je hrozně důležitý. Že co člověk to názor.

A co třeba nějaké nákupy nebo doprovázení k lékařům, když jsi říkala, že tě bolí ty nohy, bylo to možné?

Farář mi pomáhal, když jsem potřebovala jít do nemocnice na vyšetření, tak se mnou byl. Když jsem byla na tom covidu, tak mi odvezl do Privamedu i zpátky. Já bych měla problém tam dojí a vrátit se. Já bych to prostě těžko zvládala, jo. A nákupy se snažím Taky se chci cournout po to krámu, podívat se, kde co je nový.

Neměla jsi strach třeba z nákazy, když se takhle chodila do obchodů?

To mě vůbec nenapadlo. Mám respirátor, desinfekci a jsem naprosto v pohodě. Já jsem si to vůbec nepřipouštěla.

Kontaktovala jsi ta sama nějaké jiné lidi z církve?

No taky. Obě dvě ty babičky, jak šly do toho důchodáku, s těma jsem měla kontakt.

Třeba na chodbě jste si povídaly?

Tady v penzionu si povídáme. Chtěla bych, aby někdo uvěřil, tak mu musím říct, co je v jeho věku podstatný, a to by bylo dobrý, kdyby udělal. Ale nesmím jim to hrnout a snažit se je zlomit.

Takže ty jsi dělala takovou misionářku.

No to je takový, no...

Chodila bys do církve, když byl covid, kdyby nebyl zákaz shromažďování? Neměla bys z toho strach?

Ne já ne. Já se tím vůbec nezabývám. Já prostě věřím. Mám ten respirátor. Dívám se na lidi, jak jsou spokojený, takže stoprocentně bych chodila.

Prošla sis sama covidem nebo někdo z tvých blízkých nebo někdo zemřel?

Ne tady v důchodáku to asi nikdo neměl. Já nevím, neslyšela jsem nikoho, že by se o tom bavili. Nebo aby mi to někdo přímo řekl.

V církve měli lidi covid? Viš o někom ze sboru?

To nevím, to se přiznám. To vůbec netuším, co jsme se bavili o všem možném. Ale na covid jsem prostě nekápala.

A myslíš, že to, že ty jsi se nenakazila, že tě ochránilo, nevím, jestli jsi očkováná?

To jo, já mám všechny tři očkování. A přesto si myslím, že prostě je to všechno řízený Bohem. Já nechci, aby to vyznělo lacině, jako nějaká fráze, ale tak to je.

Jakou roli hrála víra ve zvládnání celé té situace?

Já bych řekla, že u mě dost, protože já se potřebuji vykecat, tak to prostě Pánu Bohu říkám rovnou, když mě něco potěší, nebo se mi zdá, že mi někdo ublížil, nebo se synem, tak to proberu s Bohem a je to prostě dobrý. On to ze mě doslova sejme, tu starost.

Bylo potřeba, abys navštívila třeba nějakou odbornou pomoc, třeba psychologickou poradnu nebo nějaké lékaře nebo tíšňovou linku?

To jo. U doktorů. To je moje nejčastější návštěva. Mezi lidma, že musím jít doktorovi s těma nohama tak na revmatologii.

Ale já jsem myslela spíš kvůli psychice, že byste neunesla tu situaci, že už jsi měla úzkosti, nebo že ti bylo hodně smutno.

No, jako když přišla, teď poslední ty rány, tak jsem jako říkala, že už toho mám tady toho v životě dost. Jako že už prostě já nevím, co bude, jak bude.

Ale nikomu jsi nevolala nebo nikde jsi kvůli tomu nebyla. Ještě jsi to řešila sama ano?

Ano. Vždycky jsem v tom byla sama, ale mně to vyhovuje, jo?

A zeptám jenom na závěr. Žiješ sama?

S kocourkem, je mi 72,5.

Takže to je všechno z mého rozhovoru, který jsem s tebou vedla. Děkuji ti moc.